

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

MAGISTRSKA NALOGA

TEA KRAJEC

KOPER, 2013

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Magistrska naloga

IZBIRA DOPOLNILNE
DEJAVNOSTI NA
EKOLOŠKI KMETIJI

Tea Krajec

Koper, 2013

Mentor: prof. dr. Štefan Bojnec

POVZETEK

V magistrski nalogi je predstavljen postopek izbire in registracije dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Za lažje razumevanje obravnavane tematike so podane potrebne definicije. Opisane so prednosti in slabosti, ki jih dopolnilna dejavnost prinaša izbrani kmetiji. V osrednjem delu je izdelana analiza izbrane kmetije, katera zajema dejansko poslovanje po knjigovodski metodi FADN. Temu sledi analiza napovedanega poslovanja kmetije, ob domnevah, da se velikost kmetije ne spreminja oz., da se velikost kmetije letno povečuje za 5 %. Na koncu je podana primerjava izbrane kmetije s podobnimi kmetijami, ki že uporabljajo FADN metodo. V sklepu so podane ugotovitve in predlogi za izboljšave izbrane kmetije.

Ključne besede: dopolnilna dejavnost na kmetiji, ekološka kmetija, ekonomska velikost kmetije, registracija dopolnilne dejavnosti na kmetiji, donosnost poslovanja kmetije, kmetijsko gospodarstvo.

SUMMARY

This project thesis is introducing a process of selection and registration of additional activities on the farm. Further, this project thesis provides the necessary definitions for easier understanding of the topics covered. It describes the strengths and weaknesses that additional activity brings to the selected farm. In the central part is an analysis of the selected farm which covers its real business according to the FADN method. This is followed by analysis of farm's forecasted business under the assumptions that the size of the farm does not change or that the size of the farm is growing at a rate of 5% yearly. At the end of this project thesis there is comparison between the selected farm and similar farms that already cover its business according to the FADN method. The findings and suggestions for improvements of selected farm are presented in the conclusion.

Key words: complementary farm activity, ecological farming, farm economic size, farm supplementary registration, agricultural economy.

UDK: 631.147:(043.2)

VSEBINA

1	Uvod	1
2	O nekmetijski oz. dopolnilni dejavnosti.....	4
2.1	Splošno o nekmetijski oz. dopolnilni dejavnosti.....	4
2.2	Nekmetijska oz. dopolnilna dejavnost na kmetiji	4
2.2.1	Definicija nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti na kmetiji.....	5
2.2.2	Pogoji in omejitve nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti	6
2.2.3	Obveznosti ob registraciji nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti.....	7
2.2.4	Zakonodaja.....	8
3	FADN kmetije in analiza izbrane kmetije	13
3.1	FADN kmetije in analiza izbrane kmetije	13
3.2	Opis izbrane kmetije.....	14
3.2.1	Zgodovina kmetije	14
3.2.2	Trenutno stanje na kmetiji.....	15
3.3	Primerjava različnih kmetijskih in nekmetijskih oz. dopolnilnih dejavnosti primernih za izbrano kmetijo	16
3.4	Finančno ovrednotenje najprimernejše nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti	17
3.4.1	Prihodki izbrane kmetije	19
3.4.2	Odhodki izbrane kmetije.....	20
3.4.3	Poslovni izid izbrane kmetije.....	21
3.4.4	Primerjava različnih dopolnilnih dejavnosti na izbrani kmetiji.....	23
3.4.5	Načrtovana prodaja v prihodnosti	26
4	Analiza FADN podatkov in testiranje hipotez	29
4.1	Metodologija	29
4.1.1	Preverjanje H1	29
4.1.2	Preverjanje H2	30
4.1.3	Preverjanje H3	30
4.2	FADN podatki in uporabljene spremenljivke.....	33
4.3	Testiranje hipotez	40
5	Ugotovitve	52
5.1	Ugotovitve pri H1.....	52
5.2	Ugotovitve pri H2.....	52
5.3	Ugotovitve pri H3.....	52
5.4	Dejansko stanje in napoved za prihodnost za obravnavano kmetijo.....	53
6	Predlogi za izboljšave	54
6.1	Področje programov in storitev	54
6.2	Področje prodajnih pogojev.....	54
6.3	Marketinško področje.....	55
6.4	Kadrovsko področje	56
6.5	Tehnološko področje	56

7 Sklep.....	57
Literatura	60
Priloge	65

PONAZORILA

Slika 1: Prihodki kmetije po letih.....	20
Slika 2: Odhodki kmetije po letih.....	21
Slika 3: Poslovni izid po letih v EUR.....	22
Slika 4: Poslovni izid različnih mlečno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti	23
Slika 5: Poslovni izid različnih mesno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti.....	24
Slika 6: Kombiniran poslovni izid različnih mlečno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti.....	25
Slika 7: Kombiniran poslovni izid različnih mesno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti.....	25
Slika 8: Načrtovani poslovni izid mlečne predelave v prihodnosti	26
Slika 9: Načrtovani poslovni izid mesne predelave v prihodnosti	27
Slika 10: Načrtovani poslovni izid mlečne in mesne predelave.....	28
Preglednica 1: Koefficienti za izračun števila GVŽ na turistični kmetiji.....	10
Preglednica 2: Evidentiranje celotne delovne sile.....	34
Preglednica 3: Kmetijska specializacija na podlagi kod za TF v tipologiji Skupnosti....	34
Preglednica 4: Plačila na hektar zemljišč	38
Preglednica 5: Izravnalna plačila na hektar	39
Preglednica 6: Sedanje vrednosti uporabljenih spremenljivk.....	41
Preglednica 7: Preizkus domneve o eni aritmetični sredini.....	42
Preglednica 8: Opisne statistike za analizirane spremenljivke (1. del)	45
Preglednica 9: Opisne statistike za analizirane spremenljivke (2. del)	45
Preglednica 10: Preizkus domneve o enakosti več kot dveh aritmetičnih sredin.....	46
Preglednica 11: Test homogenosti varianc.....	46
Preglednica 12: Welchov test enakosti populacijskih aritmetičnih sredin	47
Preglednica 13: Izračun donosnosti sredstev in kapitala kmetije.....	47
Preglednica 14: Sedanje vrednosti uporabljenih vzorčnih spremenljivk.....	49
Preglednica 15: Preizkus domneve o vzorčni aritmetični sredini.....	50
Preglednica 16: Neto dodana vrednost in dohodek kmečke družine v EUR.....	51

Preglednica 17: Povprečne vrednosti donosnosti v EUR.....	51
---	----

KRAJŠAVE

AJPES	Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve
CF	Pričakovani neto denarni tok
DDV	Davek na dodano vrednost
ES	Evropska skupnost
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EKSRP	Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja
EU	Evropska unija
EUR	Evro
FADN	Farm Accountancy Data Network
GVŽ	Glava velike živine
Ha	hektar
KOP	Kmetijsko okoljska plačila
MW	mega watt
NDV	Neto dodana vrednost
NP	Neto prihodek
npr.	na primer
NPV	Neto sedanja vrednost
NSN	Nacionalni strateški načrt
OMD	Območja z omejenimi dejavniki
oz.	oziroma
OZS	Obrtna zbornica Slovenije
PDM	Polnovredna delovna moč
PRP	Program razvoja podeželja
RS	Republika Slovenija
SGM	Skupno standardizirano pokritje
SKOP	Slovenski kmetijski okoljski program
SKP	Skupna kmetijska politika
SPSS	Statistical Package for Social Sciences
t.i.	tako imenovani
tj.	to je
TF	Tip kmetovanja
Ur. l. RS	Uradni list Republike Slovenije
VURS	Veterinarska uprava Republike Slovenije

1 UVOD

V zadnjih letih je vse večji poudarek na zdravi prehrani, ki je pridelana na naravi in človeku prijazen način. To je eden ključnih razlogov, da se čedalje več kmetij odloča za ekološko kmetovanje. Ker ima pridelava mleka v strukturi kmetijske proizvodnje v Sloveniji pomembno vlogo, je pričakovati, da bi se lahko pomemben delež teh kmetij preusmeril in prestrukturiral v ekološko pridelavo mleka. S proizvodnjo in prodajo mleka mlekarni je srednje velika kmetija s povprečno letno proizvodnjo mleka okrog 50.000 litrov nekonkurenčna in zagotavlja delovno mesto manjšemu številu ljudi. Za zagotavljanje dodatnega zaslužka in za ustvarjanje novih delovnih mest bi bila potrebna razširitev dejavnosti na kmetiji.

Zaradi spreminjanja prehranskih navad ljudi čedalje večje okoljske ozaveščenosti in zahtev po večji učinkovitosti se zelo hitro spreminja podoba kmetijstva. Za uspeh na trgu morajo tem spremembam in zahtevam slediti tudi posamezne kmetije. Nekmetijska oz. dopolnilna dejavnost za kmetijo pomeni razširitev dejavnosti, ki lahko vodi do boljše učinkovitosti in večje konkurenčnosti. Temeljna teza raziskave, ki je testirana v empiričnem delu raziskave s tremi domnevami oz. hipotezami, se glasi: *Predelava mleka je najprimernejša dopolnilna dejavnost za obravnavano kmetijo.*

Obravnavana kmetija je bila vključena v sonaravno kmetovanje, in sicer v Slovenski kmetijski okoljski program (SKOP). V takšni obliki je kmetija delovala do 1. januarja 2007, nato je bila dve leti v obdobju preusmeritve v ekološko kmetijo in v Kmetijsko okoljskem programu (KOP). S 1. januarjem 2009 je pridobila certifikat ekološke kmetije. Za zagotavljanje dodatnega zaslužka in novih delovnih mest na kmetiji razmišljajo o razširitvi kmetije v dopolnilno oz. nekmetijsko dejavnost. Dopolnilni oz. nekmetijski dejavnosti njenih pogojih, omejitvah, registraciji in zakonodaji se bomo posvetili v drugem poglavju.

Iskanju najprimernejše dopolnilne dejavnosti je namenjeno tretje poglavje tega dela. Za iskanje najprimernejše dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti je analiziran poslovni izid kmetije in narejena primerjava primerljivih kmetij glede na ekonomsko velikost. Poleg dejanskega stanja kmetije sta prikazana še dva različna scenarija in implikacije, ki vključujejo načrte za prihodnost.

Na koncu magistrske naloge so podane ugotovitve, do katerih smo prišli in predlogi, kako naj kmetija izboljša svoje delovanje, da bo produktivnejša in učinkovitejša.

V okviru magistrske naloge obravnavano kmetijo primerjamo z drugimi kmetijami, ki so usmerjene v mlečno panogo in vodijo knjigovodske podatke po metodi FADN (angl.: Farm Accountancy Data Network). Za skladno vodenje kmetijske politike je Evropska unija (EU) sprejela Uredbo Sveta (ES) št. 1217/09 o vzpostavitvi mreže za zbiranje računovodskih podatkov o dohodkih in poslovanju kmetijskih gospodarstev v Evropski skupnosti (ES). V

Sloveniji je to področje urejeno s Pravilnikom o delovanju mreže za zbiranje računovodskih podatkov o dohodkih in poslovanju kmetijskih gospodarstev (Ur. l. RS, št. 11/2010 in 90/2010). Nacionalna komisija FADN v skladu z določili tega pravilnika vsaj enkrat letno obvesti ministra o stanju in problematiki na tem področju (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2012).

Namen magistrske naloge je pripraviti podatke kmetije za vodenje knjigovodstva po metodi FADN, primerjati obravnavano kmetijo s podobnimi kmetijami, ki že opravljajo nekmetijsko oz. dopolnilno dejavnost (na osnovi knjigovodskih podatkov po metodi FADN) in raziskati vplive vključevanja različnih dopolnilnih dejavnosti na poslovni izid. Izdelane so implikacije poslovanja za obravnavano kmetijo za naslednja leta ob različnih predpostavkah: da bo gospodarjenje na kmetiji ostalo na obstoječi ravni, da se bo kmetija razširila zaradi povečanja obdelovalne površine in obnovitve ter povečanja črede, da se število prebivalstva v lokalnem območju ne bo povečalo, da se davčne stopnje ne bodo spreminjale in da subvencije po površini obdelovalne zemlje ostanejo nespremenjene.

Magistrska naloga je sestavljena iz 7 delov, pri čemer sta prva dva teoretična, tretji in četrti sta empirična, v petem so ugotovitve, v šestem so predlogi za izboljšave in sedmo je sklep.

Cilji teoretičnega dela naloge so:

- predstaviti splošne značilnosti nekmetijske oz. dopolnilnih dejavnosti,
- definirati nekmetijsko oz. dopolnilne dejavnosti ter predstaviti prednosti in slabosti, ki jih prinaša izbrani kmetiji,
- predstaviti postopek registracije nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti in zakonodajo, ki so pomembne za izbiro dopolnilne dejavnosti na ekološki kmetiji.

Cilji empiričnega dela naloge so:

- izdelati primerjavo finančno-ekonomskega položaja FADN kmetij, specializiranih v mlečno proizvodnjo s kmetijsko in nekmetijsko dejavnostjo,
- za obravnavano kmetijo je izdelana analiza po metodi FADN nato pa še primerjava z drugimi približno enako velikimi FADN kmetijami, da se ugotovi, če je registracija dopolnilne dejavnosti za izbrano kmetijo smiselna,
- oceniti naložbe v dopolnilno dejavnost kmetije in jo ovrednotiti z metodo neto sedanje vrednosti (NSV) ter opisati postopek registracije in izdelati implikacijo poslovanja za obravnavano kmetijo.

Ker kmetija do sedaj ni vodila računovodstva, smo pričakovali, da bomo imeli težave pri pridobivanju podatkov. Na kmetiji so shranjeni računi, blagajniški prejemi, najemne pogodbe in drugo, kar ni knjigovodsko poknjženo, saj kmetija ne izdeluje bilance stanja, izkaza poslovnega izida in letnega poročila. Zato smo uporabili predpostavke, ki veljajo za podobne srednje velike kmetije v Sloveniji, za katere FADN podatki obstajajo.

Omejitve pri obravnavanju problema:

- Izbira srednje velike kmetije na Kočevskem, ki se lahko razlikuje od enako velikih kmetij drugod po Sloveniji. Na Kočevskem je eden večjih problemov velika brezposelnost, kar je posledično tudi omejitev za izbrano srednje veliko kmetijo na tem območju, saj je prisiljena prodajati svoje izdelke lokalnemu prebivalstvu po nižjih cenah, kot če bi imela razvit trg v gospodarsko razvitejših delih države.
- Področje, katerega bomo raziskovali, zlasti politika določanja odkupnih cen mleka in višina subvencij, se hitro spreminja, zato obstaja nevarnost občutljivosti rezultatov in implicacij na spreminjanje odkupnih cen mleka.
- Poudarek je na analizi večje specializacije v mlečno pridelavo, čeprav bo kmetija ohranila tudi prihodke iz gozdarstva in predelave mesa, ki pa niso predmet podrobnih analiz, ampak so prikazani kot vir dodatnega dohodka kmetije.

2 O NEKMETIJSKI OZ. DOPOLNILNI DEJAVNOSTI

V tem poglavju bomo govorili o nekmetijskih oz. dopolnilnih dejavnostih, katere so primerne za različne tipe in velikosti kmetij na področju celotne Slovenije. Pogledali si bomo definicije, ki jih navajajo različni avtorji, pogoje in omejitve, obveznosti, ki nastanejo pri registraciji. Nazadnje se bomo ustavili še pri zakonodaji.

2.1 Splošno o nekmetijski oz. dopolnilni dejavnosti

Dopolnilna oz. nekmetijska dejavnost na kmetiji je s kmetijstvom oz. gozdarstvom povezana dejavnost, ki omogoča kmetiji boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile članov kmetije in zaposlenih na kmetiji (Zakon o kmetijstvu 2008). Za kmetijstvo so značilne naslednje nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti:

1. predelava kmetijskih pridelkov (izdelava sira, marmelad, mesnin in ostalo), medu in čebeljih izdelkov, zelišč, gozdnih sadežev, gob in gozdnih sortimentov;
2. prodaja kmetijskih pridelkov z drugih kmetij in izdelkov, ki jih druga kmetija proizvaja v skladu s predpisi;
3. turizem na kmetiji:
 - gostinska dejavnost (izletniška kmetija, kmetija z nastanitvijo);
 - negostinska dejavnost (ogledi, prikazi, oddajanje površin za piknike, žičnice, turistični prevozi);
4. dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitve oz. izdelki (oglarstvo, tradicionalno krovstvo s slamo, skodlami in skriljem, peka v kmečki peči, izdelava drobnih galanterijskih izdelkov iz lesa, izdelava podkev, podkovno kovaštvo, tradicionalni izdelki iz zelišč in dišavnic);
5. pridobivanje in prodaja energije iz obnovljivih virov;
6. storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo, opremo, orodji in živalmi ter oddaja teh v najem;
7. izobraževanje na kmetijah, povezano s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo na kmetiji;
8. zbiranje in kompostiranje organskih snovi;
9. ribogojstvo in predelava sladkovodnih rib;
10. aranžiranje ter izdelava vencev, šopkov iz lastnega cvetja in drugih okrasnih rastlin (Lokalna akcijska skupina »LAS za razvoj« 2011).

2.2 Nekmetijska oz. dopolnilna dejavnost na kmetiji

Za katero vrsto dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti se bo posamezna kmetija odločila, je odvisno predvsem od osnovne kmetijske dejavnosti, ki jo opravlja, znanja in razpoložljive delovne sile.

2.2.1 Definicija nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti na kmetiji

Različni avtorji podajajo različne definicije o nekmetijski oz. dopolnilni dejavnosti na kmetiji. V nadaljevanju je za boljše razumevanje naslednje tematike naštetih nekaj definicij.

Nekmetijska oz. dopolnilna dejavnost na kmetiji je s kmetijstvom oz. gozdarstvom povezana dejavnost, ki se opravlja na kmetiji in omogoča kmetiji boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovnih moči družinskih članov (Kulovec 2002, 175). Za družinske člane se štejejo vsi člani družine, ki prebivajo in delajo na kmetiji in niso najeta delovna sila. Geografska stroka opredeljuje dopolnilno dejavnost na kmetiji kot dejavnost, ki v gospodarsko razvitih deželah, predvsem na območjih z majhnimi kmetijami omogoča doseganje paritetnega dohodka, v manj razvitih deželah pa zagotavlja vsestransko delovanje podeželske skupnosti (Kladnik 1999, 17).

Obstaja več vrst razdelitev glavnih skupin dopolnilnih dejavnosti:

Potočnik (2003, 111) predlaga naslednje glavne skupine dopolnilnih dejavnosti:

- dejavnosti, ki pomenijo oplemenitenje in finalizacijo temeljne proizvodnje na kmetiji (predelava lesa in kmetijskih pridelkov, neposredno trženje osnovnih in predelanih proizvodov kmetije – prodaja na domu ali kmečki tržnici),
- domače obrti in storitvene dejavnosti s proizvodnimi sredstvi kmetije (storitve s kmetijskimi stroji, turistična dejavnost na kmetiji, suhorobarska dejavnost),
- delo na domu.

Slee (1989, 27) pa je dopolnilne dejavnosti razdelil v naslednje skupine:

- turizem in rekreacija,
- dodajanje vrednosti konvencionalnim kmetijskim proizvodom,
- nekonvencionalne dejavnosti na kmetiji,
- alternativna raba pomožnih (neizkoriščenih) virov,
- javne dobrine.

Dopolnilne vire dohodkov kmečkih gospodarstev in podeželskih lokalnih skupnosti ni mogoče začeti brez opredelitve multifunkcijske vloge kmetijstva v nacionalnem gospodarskem razvoju. Poleg pridelave hrane oz. zagotavljanja prehranske varnosti prebivalstva ima kmetijstvo še druge funkcije. Najpomembnejše so ohranjanje poseljenosti in proizvodne kondicije kmetijskih zemljišč, vzdrževanje kulturne krajine, zagotavljanje dohodka kmetom, ohranjanje tehnološkega znanja, proizvodnih zmogljivosti in genskega potenciala kulturnih rastlin in živali, med razvojne cilje kmetijstva štejemo tudi ohranjanje ali izboljšanje kakovosti kmetijskih pridelkov oz. živil, zniževanje proizvodnih stroškov oz. izboljševanje konkurenčne sposobnosti kmetov in podobno (Cassman in Harwood 1995, 439–454).

Pacciani in drugi (2001, 2) poudarjajo tudi izjemno vlogo kmetijstva pri zagotavljanju varne in visoko kakovostne hrane, varovanju okolja in ohranjanju omejenih virov energije ter pri generiranju novih zaposlitvenih možnosti.

Predstavljene definicije možnih nekmetijskih oz. dopolnilnih dejavnosti na kmetiji za izdelavo magistrske naloge predstavljajo teoretična izhodišča, na osnovi katerih se bo obravnavana kmetija lažje odločila, v katero dopolnilno dejavnost bo prestrukturirala svojo osnovno dejavnost.

2.2.2 Pogoji in omejitve nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti

Nosilec dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti na kmetiji je fizična oseba, ki je lastnik, zakupnik ali drugačen uporabnik kmetije, kateri mora biti član kmetije, ki ni nujno nosilec kmetijskega gospodarstva in se za svoj račun ukvarja s kmetijsko dejavnostjo.

Dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti se na kmetiji v celoti ali delno izvajajo na zemljiščih ali v objektih, ki jih ima nosilec dopolnilne dejavnosti ali družinski član v lasti, najemu ali v zakupu, ali v skupnih objektih, razen tistih vrst dopolnilnih dejavnosti, pri katerih se določena opravila teh dejavnosti izvajajo izven kmetije. Takšna kmetija mora imeti v lasti najmanj 1 ha ali v zakupu najmanj 5 ha primerljivih površin po podatkih iz zemljiškega katastra, razen v primeru predelave medu in čebeljih izdelkov (1 ha primerljivih površin je: 1 ha njiv, 2 ha travnikov oz. ekstenzivnih sadovnjakov, 4 ha pašnikov, 0,25 ha plantažnih sadovnjakov ali vinogradov oz. hmeljišč, 0,2 ha vrtov, vključno z zavarovanimi prostori pri pridelavi vrtnin, 8 ha gozdov, 5 ha gozdnih plantaž ali 6 ha barjanskih travnikov oz. drugih površin) (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Ustrezno usposobljenost nosilca dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti na kmetiji predstavlja:

- najmanj poklicna kmetijska izobrazba ali
- opravljen preizkus znanja iz kmetijske dejavnosti po programu kmetijskih poklicnih ali srednjih šol s posebnim poudarkom na kmetijski dejavnosti, ki jo fizična oseba opravlja oz. jo namerava opravljati (program, ki ga potrdi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in se izvaja v okviru Kmetijsko gozdarske zbornice, Obrtne zbornice Slovenije (OZS), šolskih ustanov, ki izvajajo programe s področja kmetijstva in živilstva, stanovskih zvez za posamezno dejavnost ali drugih oseb, ki opravljajo dejavnost usposabljanja)
- ali najmanj petletne delovne izkušnje na kmetiji ali v posamezni kmetijski dejavnosti (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Za posamezne dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti pa so poleg tega predpisani še posebni pogoji glede usposobljenosti, in sicer najmanj srednja poklicna izobrazba ustrezne smeri ali ustrezen certifikat, pridobljen z izobraževanjem, izpopolnjevanjem in usposabljanjem ter

preizkusom strokovne usposobljenosti po programu poklicne kvalifikacije za dejavnost, ki jo bo nosilec opravljal kot dopolnilno dejavnost na kmetiji (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Za posamezne dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti so predpisane tudi fizične omejitve dnevne ali letne proizvodnje:

- turistična dejavnost na kmetiji – gostinska in negostinska dejavnost: do 10 sob in skupno 30 ležišč in do 60 sedežev; ponudba gostom – 50 % vrednosti lastne surovine, 20 % je lahko z drugih kmetij, 30 % surovin se lahko dokupi v trgovini;
- prodaja pridelkov in izdelkov s kmetij – vrednost prodaje lastnih pridelkov in izdelkov mora znašati najmanj 30 % celotne vrednosti prodaje na kmetiji;
- nabiranje, predelava in prodaja gozdnih sadežev in zelišč – 20 % lastnih surovin za predelavo;
- pri predelavi živil rastlinskega izvora mora kmetija zagotoviti najmanj 50 % lastnih surovin. V primeru večjega izpada letine (vsaj 30 ali več %) pa mora kmetija zagotoviti 50 % prej navedenih surovin;
- peka kruha do 13.500 kg kruha na leto;
- peka potic in peciva ter izdelava testenin do 2.000 kg letno;
- pivovarstvo kot dopolnilna dejavnost – obseg do 52.000 litrov letno; najmanj ena lastna surovina;
- predelava živil živalskega izvora (meso, mleko, med, čebelji izdelki) – pri neposredni prodaji končnemu potrošniku je potrebno zagotoviti 100 % lastne surovine, v primeru večjega izpada pa najmanj 50 %; pri predelavi mesa je možno dokupiti samo tehnološke surovine (začimbe, dodatki in meso tistih živali, ki se jih ne redi na kmetiji, ga pa potrebujemo pri tehnologiji izdelave posamezne vrste mesnega izdelka);
- predelava mleka – dovoljen obseg 600 litrov na dan;
- zakol kuncev in perutnine je v registriranem obratu do 77 GVŽ (glav velike živine);
- zakol parkljarjev in kopitarjev se izvede obvezno v odobrenem obratu, kjer je dovoljen zakol do 1.000 GVŽ letno; izjema je turistična kmetija, na kateri se lahko zakolje do 12 GVŽ (samo prašiči in drobnica) v registriranem obratu, vendar se sveže ali predelano meso lahko porabi samo za ponudbo gostom na kmetiji;
- predelava mesa parkljarjev, kopitarjev in gojene divjadi do 52 GVŽ letno;
- ribogojstvo in predelava sladkovodnih rib do 3.000 kg letno;
- pridobivanje energije iz obnovljenih virov do 1 MW nazivne moči kotla oz. generatorja;
- strojne storitve do 1.500 ur na leto; za strojne storitve ne štejejo tiste, ki so opravljene preko strojnega krožka (Kmetijsko gozdarski zavod Ljubljana 2011).

2.2.3 Obveznosti ob registraciji nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti

Za registracijo dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti mora nosilec na krajevno pristojni upravni enoti pridobiti dovoljenje (oddati vlogo) za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Vlogo mora vložiti na predpisanem obrazcu. Z izpolnjenim obrazcem vloge poda pod

kazensko in materialno odgovornostjo tudi izjavo, da izpolnjuje vse pogoje posameznih področnih predpisov, ki so potrebni za opravljanje te dejavnosti. Za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji mora nosilec dejavnosti pridobiti dovoljenje, ki ga na njegovo zahtevo izda krajevno pristojna upravna enota (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Vlogi mora priložiti naslednjo dokumentacijo:

- dokazilo o uporabi kmetije: dokazilo o lastništvu ali solastništvu kmetije (zemljiškoknjižni izpisek pridobi uradna oseba po uradni dolžnosti iz uradne evidence) oz. zakupu (overjena zakupna pogodba) oz. o drugačnem uporabniku (družinski član, zakonec);
- dokazilo o usposobljenosti za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji: ustrezno spričevalo oz. certifikat ali potrdilo o opravljenem preizkusu znanja ali potrdilo, pridobljeno z izobraževanjem. Najmanj petletne delovne izkušnje na kmetiji oz. v posamezni kmetijski dejavnosti lahko stranka dokaže z najmanj dvema pričama;
- kmetija z nastanitvijo poda še vlogo za določitev kategorije kmetije na predpisanih obrazcih Prijavni list in Kategorizacijski list ter priloži oceno ocenjevalca z licenco (za kmetijo z nastanitvijo višje kakovosti, to je s 3 ali 4 jabolki).

Prijavo razporeda podaljšanega obratovalnega časa turistične kmetije se vloži pri lokalni skupnosti na predpisanem obrazcu v treh izvodih. Ob prvi prijavi je potrebno priložiti fotokopijo odločbe o izpolnjevanju pogojev za opravljanje gostinstva kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji oz. dokazilo o vpisu v Poslovni register Slovenije pri AJPES.

Za vpis v register živilskih obratov pri Veterinarski upravi Republike Slovenije (VURS) (kmetija, ki se ukvarja s proizvodnjo in predelavo živil živalskega izvora) vloži nosilec dejavnosti pisno vlogo še pri območni enoti veterinarske inšpekcije. Vlogi mora priložiti dokazilo o lastništvu oz. najemu objekta ter izjavo, da izpolnjuje predpisane pogoje (E-uprava, Državni portal RS 2012).

2.2.4 Zakonodaja

Dopolnilna oz. nekmetijska dejavnost na kmetiji mora izpolnjevati zahteve na področju predpisane zakonodaje iz področja, ki ga pokriva. Dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti na kmetijah, ki se ukvarjajo z živili je potrebno še posebej omeniti, saj so podvržene evropski in slovenski zdravstveni ter drugi zakonodaji. Zahteve so odvisne od vrst živil (siri, salame, čaji, marmelade), obsega in načina prodaje (npr.: proizvodnja in prodaja na mestu izvora, na kmetiji) (povz. po Lokalni akcijski skupini 2009).

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji se, čeprav so povezane s kmetijsko proizvodnjo, v okviru davčne zakonodaje ne obravnavajo kot kmetijstvo, pač pa kot katerakoli pridobitna dejavnost.

Dohodki nosilcev dopolnilnih dejavnosti na kmetiji so obdavčeni z davkom od dohodkov iz dejavnosti, ki je eden tistih dohodkov, ki so ob koncu leta obdavčeni tudi z dohodnino.

Za vse dopolnilne dejavnosti velja, da dohodek iz dopolnilnih dejavnosti na člana kmetije ne sme presegati 1,5 povprečne plače na zaposlenega v RS v preteklem letu, v območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost pa ne sme presegati tri povprečne plače na zaposlenega v RS v preteklem letu. Za člane kmetije se štejejo fizične osebe, ki so člani gospodinjstva po predpisih o prijavi prebivališča in so starejši od 15 let (Jerič in drugi 2011, 255).

Ne glede na zgornjo omejitev je za nekatere dopolnilne dejavnosti določen največji dovoljeni fizični obseg omejitve dnevne ali letne proizvodnje. Pri tem je lahko na izletniških kmetijah in vinotočih največ 60 sedežev, na kmetijah z nastanitvijo pa največ 10 sob in dodatnih skupnih ležišč (v nasprotnem primeru je potrebno izpolnjevati pogoje za opravljanje gostinstva (E-uprava, Državni portal RS 2012).

V skladu z Zakonom o veterinarstvu je proizvodnja, oddaja v promet in promet s proizvodi, surovinami in živili živalskega izvora dovoljen le v obratih, registriranih pri VURS, ki jim določi registrsko številko in veterinarski nadzor in ki izpolnjujejo predpisane pogoje. Med nje štejejo tudi kmetije, na katerih se lahko opravljajo naslednje dovoljene dejavnosti: razkosavanje in prodaja svežega mesa; izdelava in prodaja mesnih izdelkov iz mesa; obdelava, predelava in prodaja mleka ter mlečnih izdelkov; prodaja svežih sladkovodnih rib ter predelava in prodaja predelanih sladkovodnih rib; zakol kuncev in prodaja mesa kuncev; zakol perutnine in prodaja mesa perutnine; zbiranje in prodaja svežih jajc; pridelava in prodaja medu. Za turistične kmetije (kmetija z nastanitvijo, izletniška kmetija – kmetija odprtih vrat, vinotoč, osmica in planšarija) so določene nekatere izjeme glede izpolnjevanja veterinarskih, zdravstvenih in tehničnih pogojev za proizvodnjo ter prodajo živil živalskega izvora (E-uprava, Državni portal RS 2012), ki so predstavljene v nadaljevanju.

Turistična kmetija lahko na leto zakolje na kmetiji do 12 GVŽ pod naslednjimi pogoji:

1. da so živali v reji nosilca dejavnosti najmanj tri mesece ali od rojstva, jagnjeta, kozlički in prašički do 20 kg žive teže pa od rojstva ali najmanj en mesec;
2. da ima kmetija na voljo naslednje prostore in opremo:
 - prostor za omamljanje in klanje živali;
 - prostor za hlajenje ali hladilnik tolikšne zmogljivosti, da se lahko ohladi vse količine mesa;
3. pri klanju mora biti na razpolago najmanj naslednja oprema:
 - kovinski podstavki za odiranje prašičev ali kotel (korito) za obarjanje (garanje) prašičev, odvisno od tega, kakšna obdelava se opravlja;
 - sterilizator za nože;
 - posodo ali voziček, namenjen za veterinarski pregled trebušnih organov in za odstranitev le-teh iz klavnega prostora;

- obešala s kavljii za obešanje mesa in za veterinarski pregled organov;
- 4. v prostoru za klanje je med delom prepovedano prazniti želodce in čreva ali skladiščiti kože, parklje in ščetine. Želodce in čreva se lahko čisti v prostoru za klanje takrat, ko se ne opravlja klanja in v prostoru ni mesa. Po takem delu je treba klavni prostor pred ponovno uporabo za klanje temeljito oprati in razkužiti;
- 5. po opravljenem klanju je dovoljeno klavni prostor uporabiti tudi za razkosanje in predelavo mesa, če je prostor očiščen in razkužen;
- 6. nosilec dejavnosti mora najmanj 48 ur pred zakolom prašičev, ovc in koz obvestiti uradnega veterinarja območnega urada VURS, ki mora opraviti pregled živali pred klanjem in mesa po zakolu. Nosilec živilske dejavnosti mora za prašiče zagotoviti tudi pregled mesa na prisotnost ličink Trihinel;
- 7. meso zaklanih živali in izdelke iz tega mesa je dovoljeno uporabiti samo za pripravo hrane gostom na turistični kmetiji;
- 8. nosilec dejavnosti mora voditi seznam o številu in vrsti zaklanih živali (Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o obratih na področju živil živalskega izvora 2007).

V preglednici 1 so prikazani pretvorniki in vrste živali, ki se upoštevajo pri določitvi GVŽ, ki jih je dovoljeno zaklati na turistični kmetiji:

Preglednica 1: Koeficienti za izračun števila GVŽ na turistični kmetiji

Vrste živali	Koeficient za pretvorbo v GVŽ
Prašiči, ovce, koze, velika gojena divjad	0,40
Jagnjeta, kozlički in prašički - odojki do 20 kg žive teže	0,06

Vir: Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o obratih na področju živil živalskega izvora 2007.

Sanitarно-zdravstvene pogoje za predelavo živil rastlinskega izvora, ki morajo biti izpolnjeni glede prostorov, opreme, naprav, higijene, načina dela in osebja za opravljanje dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti na kmetiji, ugotavlja sanitarno-zdravstvena inšpekcija. Osebe, ki pri proizvodnji in predelavi živil živalskega izvora na kmetiji prihajajo v stik z živili, morajo glede zdravja, osebne higijene in usposobljenosti izpolnjevati pogoje iz Pravilnika o higijeni živil in Pravilnika o zdravstvenih zahtevah za osebe, ki pri delu v proizvodnji in prometu z živili prihajajo v stik z živili (izvajalci tečajev in izpitov za pridobitev osnovnega znanja o higijeni živil in o osebni higijeni so zavodi za zdravstveno varstvo) (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Turistična kmetija mora imeti organizirano lastno kmetijsko pridelavo. Nudi lahko samo jedi iz domačega okolja ter doma pridelane in predelane pijače.

Če svojim gostom nudi tudi nastanitev, lahko nudi tudi druge domače jedi in kupljeno pijačo, za kar mora pridobiti dovoljenje upravne enote (ki mu ga izda po predhodno pridobljenem mnenju lokalne skupnosti). V vinotoču lahko prodajajo in strežejo čez vse leto, dokler imajo lastno pijačo (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Na turistični kmetiji se lahko daje v promet končnemu potrošniku vino, ki ni originalno polnjeno (neustekleničeno vino), če so izpolnjeni predpisani pogoji in če se na določenem pridelovalnem območju nudi deželno vino istega pridelovalnega območja (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Kmet, ki opravlja gostinsko dejavnost, mora določiti svoj redni dnevni obratovalni čas glede na vrsto kmetije. Za obratovanje v podaljšanem obratovalnem času je potrebno pridobiti pisno soglasje lokalne skupnosti. Razpored obratovalnega časa mora prijaviti 15 dni pred začetkom novega koledarskega leta za naslednje koledarsko leto oz. pred začetkom obratovanja oz. pred spremembo obratovalnega časa. Če ne zaproša za podaljšani obratovalni čas oz. ne spreminja niti rednega obratovalnega časa niti osnovnih podatkov o turistični kmetiji, mu po prvi potrditvi ni potrebno za vsako koledarsko leto ponovno prijavljati razporeda obratovalnega časa.

V zvezi z izdajo obrtnega dovoljenja za dejavnost domače in umetnostne obrti OZS izda mnenje o izdelku domače oz. umetnostne obrti na osnovi mnenja strokovne komisije, sestavljene iz etnografov, likovnih umetnikov in zgodovinarjev. Obrazcu vloge je potrebno priložiti izdelek domače ali umetne obrti.

V roku največ 60 dni po prejemu popolne vloge za izdajo dovoljenja za opravljanje dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti na kmetiji mora upravna enota izdati ustrezno dovoljenje.

Prav tako mora upravna enota izdati odločbo o določitvi kategorije kmetije z nastanitvijo v roku največ 60 dni po prejemu popolne vloge (E-uprava, Državni portal RS 2012).

Potrdilo o vpisu v register sobodajalcev izda upravna enota v roku 15 dni od prejema popolne vloge.

Lokalna skupnost mora izdati soglasje k prijavi razporeda podaljšanega obratovalnega časa v 15 dneh po prejemu popolne vloge.

Za pridobitev certifikata o izdelku domače oz. umetnostne obrti pri OZS se je potrebno informirati na OZS. Odločbo o obrtnem dovoljenju pa mora OZS izdati najpozneje v 15 dneh od prejema pravilno sestavljene oz. popolne vloge.

Odločba o vpisu v register živilskih obratov pri VURS mora biti izdana v roku največ 60 dni po prejemu vloge.

V primeru, da pristojni organ ni odločil o vlogi v predpisanih rokih, lahko stranka vloži pritožbo zoper molk organa v skladu z 222. členom Zakona o splošnem upravnem postopku na Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (E-uprava, Državni portal RS 2010).

Če ima kmetija registrirano dopolnilno oz. nekmetsko dejavnost, mora nosilec plačevati prispevke za zdravstveno ter pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Prispevki so odvisni od statusa nosilca (zavarovan kot kmet, zaposlen, upokojenec) in od odločitve o vključitvi v zavarovanje.

Vsi zavezanci, ki opravljajo dopolnilno oz. nekmetsko dejavnost na kmetiji, so zavezanci za plačilo davka od dohodkov iz dejavnosti. Pri dopolnilni oz. nekmetski dejavnosti na kmetiji se namreč kmet sam odloči, ali bo za svojo dejavnost vodil knjige (enostavno ali dvostavno knjigovodstvo kot pri s. p.) ali bo obdavčen po normiranih stroških. Kmetom, ki so obdavčeni po normiranih stroških, se prizna 70 % pavšalnih stroškov, ostalih 30 % prihodkov je obdavčenih po dohodninski lestvici (Lokalna akcijska skupina »LAS za razvoj« 2011).

Če se obravnavana kmetija odloči za dopolnilno dejavnost mora izpolnjevati zahteve na področju predpisane zakonodaje. Glede na osnovno kmetsko dejavnost bi se kmetija preusmerila v predelavo mleka oz. mesa, zato mora poleg slovenske zakonodaje upoštevati tudi evropsko. Glede hipotez, ki smo si jih postavili kot temelj raziskovalnega dela, ima fizični obseg omejitve dnevne ali letne proizvodnje zelo veliko težo, saj velikost kmetije vpliva na finančni položaj in na donosnost samega poslovanja.

3 FADN KMETIJE IN ANALIZA IZBRANE KMETIJE

3.1 FADN kmetije in analiza izbrane kmetije

V tem delu magistrske naloge bomo obravnavano kmetijo primerjali z drugimi kmetijami, ki so usmerjene v mlečno panogo in vodijo knjigovodske podatke po metodi FADN. FADN je raziskava o kmetijskih gospodarstvih¹, ki jo izvajajo države članice EU. Uvedena je bila leta 1965 (Uredba Sveta EGS št. 79/65). Vsako leto se s FADN zberejo računovodski podatki za približno 60.000 kmetijskih gospodarstev v EU. FADN je edini vir mikroekonomskih podatkov, ki je harmoniziran (knjigovodska načela so enaka v vseh državah članicah) in je reprezentativen za tržna kmetijska gospodarstva v EU. Gospodarstva za sodelovanje v raziskavi se izberejo na osnovi vzorčnih načrtov, ki se sestavijo na ravni vsake regije v EU. Raziskava pa ne zajema vseh kmetijskih gospodarstev v EU (populacija, opredeljena v raziskavah Skupnosti o sestavi kmetijskih gospodarstev), temveč so zajeta samo tista, ki so dovolj velika, da se lahko štejejo za tržna gospodarstva (Evropska komisija 2006, 1–2).

FADN knjigovodstvo je evropski sistem vsakoletnega zbiranja in analiziranja računovodskih podatkov ter strukture kmetijskih gospodarstev, ki so izbrana za reprezentativni vzorec posamezne članice. Cilj FADN knjigovodstva je spremljanje prihodkov in poslovanja kmetijskih gospodarstev za ocenjevanje vpliva Skupne kmetijske politike (SKP).

FADN analiza zajema le kmetijska gospodarstva z več kot minimalno ekonomsko velikostjo (treshold). Ta predstavljajo bistveni del kmetijske aktivnosti držav članic oz. 90 % celotnega standardnega bruto prihodka (angl.: Standard Gross Margin), zajetega v popisu kmetijskih gospodarstev (angl.: Farm Structure Survey). Za leto 2006 v EU s 25 državami članicami vzorec vključuje približno 75.000 kmetijskih gospodarstev, ki zastopajo 4 milijone kmetij z minimalno ekonomsko velikostjo od 10 milijonov kmetij (40 %), vključenih v popis kmetijskih gospodarstev (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja 2008, 4).

Da se za FADN knjigovodstvo priskrbi najbolj reprezentativne podatke, se pri izbiri kmetijskih gospodarstev upošteva predvsem tri glavne smernice: regija, ekonomska velikost in proizvodni tip. FADN knjigovodstvo je edini vir usklajenih mikroekonomskih podatkov, saj so knjigovodska načela v vseh državah članicah enaka (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja 2008, 4).

Metodologija FADN je uveljavljena v vseh državah EU in je torej osnova za usmerjanje kmetijske politike in s tem tudi osnova statistike v teh državah. Lahko bi rekli, da gre za

¹ Kmetijsko gospodarstvo je organizacijsko in poslovno zaokrožena gospodarska celota, na kateri se opravlja kmetijska dejavnost in ima enotno vodstvo. Kmetijsko gospodarstvo obsega eno ali več proizvodnih enot (Pravilnik o registru kmetijskih gospodarstev in evidenci subjektov, 2006).

uradno priznan informacijski sistem znotraj SKP, ki ga v celoti podpira EUROSTAT. Zagotavlja popolno primerljivost kazalnikov gospodarske uspešnosti na ravni kmetije, obenem pa omogoča tudi analize na nacionalni in meddržavni ravni, saj predstavlja celo vrsto enotnih opredelitev, kot so na primer opredelitve območij z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo, enotne dajatve in podpore kmetijstvu, enotna proizvodna tipologija kmetij in podobno (Pajntar 1997, 1).

Gre za harmoniziran sistem spremljanja dohodkovnega položaja kmetij, ki služi kot pripomoček pri sprejemanju političnih odločitev na področju kmetijstva in ima sorazmerno dolgo tradicijo (Kavčič in Pajntar, 1997, 100). Idejne zasnove zanj so bile namreč postavljene že v ustanovni listini EU. Omenjamo Rimsko pogodbo (angl.: The Treaty of Rome) iz leta 1957, ki med cilje SKP uvršča tudi zahtevo po zagotavljanju primernega življenjskega standarda kmečkega prebivalstva. Prva zakonodaja s tega področja sega v leto 1965. S tem je bil postavljen enoten poenostavljen knjigovodski sistem, ki se je skozi čas s številnimi dopolnitvami občasno spreminjal in dograjeval (Berkeley 1991, 13).

Čeprav metodologija FADN predpostavlja določene enotne opredelitve, je sam način spremljanja dohodkovnega položaja kmetij poenostavljen in tako ne zajema vseh elementov knjigovodstva, kot ga poznajo gospodarske družbe po pravilih računovodskih standardov (Pajntar 1997, 3).

Bojnec in Fertő (2011, 2) sta ugotovila pozitivno povezavo med tehnično učinkovitostjo kmetij in nekmetijskimi dohodki. Tehnična učinkovitost kmetij se je skozi čas postopno višala, kar je posledica učinka prestrukturiranja kmetij z dopolnilno dejavnostjo in višanja učinkovitih kmetij. Tehnična učinkovitost kmetij je prav tako pozitivno povezana z ekonomsko velikostjo kmetij, medtem ko je povezava s subvencijami mešana v odvisnosti od postopka ocenjevanja.

3.2 Opis izbrane kmetije

3.2.1 Zgodovina kmetije

Začetki kmetovanja za obravnavano kmetijo segajo že v davno leto 1885, ko se je družina zaradi boljših pogojev za kmetovanje preselila iz Loškega Potoka v Dolgo vas pri Kočevju. Tu so kupili starejše gospodarsko poslopje z nekaj ha zemlje. Kmetija se je širila iz roda v rod. Že po tradiciji je za obravnavano kmetijo veljalo, da je naslednik kmetije prvi potomec, ki je moškega spola. Ko si ustvari družino, gre za nekaj let v tujino, kjer je višji življenjski standard, da si privarčuje denar, katerega nameni za širjenje domačega kmetijskega gospodarstva. Kmetija je lepo rasla in postala je največja daleč na okoli, dokler se ni začela 2. svetovna vojna, ko so gospodarja zajeli Italijani, ga odpeljali v taborišče ter požgali hišo in hlev. Kar nekaj časa po vojni je preteklo, da so kmetijo postavili v prvotno stanje in jo

usposobili za nemoteno delovanje. Kljub temu da je bilo doma precej delovne sile, jo je še vedno primanjkovalo in za večja opravila, kot so sajenje in pobiranje krompirja, košnja trave in podobno, je bilo potrebno najeti zunanje delavce, ki so zaradi velike revščine hodili s trebuhom za kruhom od kmetije do kmetije in nudili pomoč.

Poleg živinoreje in prašičereje so se ukvarjali tudi s konjerejo, katero so po treh desetletjih opustili, ko so kupili traktor in se preusmerili zgolj v živinorejo. Sedanji hlev je postal premajhen, zato je bilo treba zgraditi novega, bolj sodobnega, senik in silose. Zaradi večjega števila živine je postalo obdelovalne zemlje premalo, zato so jo vzeli v zakup. Ker so se razmere pri odkupu mleka močno poslabšale, je gospodar ustanovil zadrugo, v katero so se povezali kmetje, kateri oddajajo mleko v Ljubljanske mlekarne, z namenom, da jim bo lažje, če jih bo več. S časoma je tudi zadruga izgubila svojo moč pri pogajanjih s ceno. Nekaj članov zadruge se je izpisalo iz združenja, ker so opustili molžo ali pa so celo opustili kmetijsko dejavnost, ker so ostareli, njihovi potomci pa niso bili pripravljeni obdelovati kmetije. Ostali kmetje pa so zamenjali odkupovalca mleka. Obravnavana kmetija se je odločila, da ostane pri istem odkupovalcu le, da nekaj mleka porabi za izdelavo skute.

Kupili so tudi nekaj ovac, z namenom, da se omeji zaraščanje pašnikov.

3.2.2 Trenutno stanje na kmetiji

Kmetija leži na 460 m nadmorske višine, pod vznožjem kočevskih gozdov in spada med hribovsko gorsko območja². Do pred nekaj let je bila vključena v SKOP, zatem je bila 2 leti v obdobju preusmeritve v ekološko kmetijo³. Glavna razlika med hribovsko gorsko in ekološko kmetijo je predvsem v nadmorski višini ter v načinu kmetovanja, ki ga predpisuje Uredba sveta (ES) št. 1698/2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za

² V skladu z Evropsko zakonodajo so hribovska in gorska območja tista območja, za katere je značilna precejšnja omejenost možnosti uporabe zemljišč in uporaba dražje specializirane mehanizacije. Zaradi višje nadmorske višine je skrajšana vegetacijska doba. V kombinaciji s strmimi nagibi je v hribovsko gorskih območjih omejena uporaba standardne mehanizacije in zožena možnost izbire primernih rastlin. Na nižji nadmorski višini so preveč strmi nagibi za uporabo običajne mehanizacije in zahtevajo uporabo zelo drage opreme. Ovire na nižjih nadmorskih višinah so potemtakem enakovredne z omejeno možnostjo kmetijske rabe zemljišč na višji nadmorski višini. Določitev hribovsko gorskih območij upošteva oba kriterija za razmejitev teh območij, ki sta: nadmorska višina in nagib. Za preračun so bili uporabljeni podatki nadmorske višine in nagiba iz digitalnega modela reliefa za Slovenijo (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007b).

³ Ekološko kmetijstvo je posebna oblika kmetijske pridelave, ki poudarja gospodarjenje v sožitju z naravo. Je način trajnostnega kmetovanja, ki upošteva kmetijo kot celosten, enovit sistem, v smislu tla-rastline-živali-človek in skrbi za ravnovesje vseh vključenih elementov. Poseben poudarek je dan ohranjanju rodovitnosti tal z večanjem humusa in z uporabo organskih gnojil. V dobro pripravljenih tleh se razvijejo krepke rastline, ki se ob pomoči koristnih živali lažje upirajo škodljivcem in boleznim. Na ekološki kmetiji se pridelava kakovostna krma, ki ob ustreznih bivanjskih razmerah, prilagojenim potrebam živali, prispeva k dobremu počutju in zdravju živali in s tem h kakovostni prireji mesa, mleka, jajc (Krajec 2009, 28).

razvoj podeželja za hribovsko gorske kmetije in Uredba sveta (ES) št. 834/2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe (EGS) št. 2092/91. Kmetija obsega 13 ha travnih površin, na katerih pridelujejo seno in travno silažo. V neposredni bližini kmetije je okoli 8 ha pašnikov. V 7 km oddaljenem Mozlju imajo še pašnik, ki obsega 15 ha. V Mozelj se odpeljejo teleta, breje telice in biki že zgodaj spomladi in so tam vse do jeseni. Krave molznice se pasejo na bližnjih pašnikih skozi vse leto, tudi v zimskih mesecih, imajo pa vedno odprta vrata hleva in prosto pot do pašnika, na katerem sta vedno pripravljene bali silaže in sena, v hlev pridejo le v času molže. Kmetija obsega še 9 ha gozda. Na kmetiji je trenutno 47 govedi, od tega 20 krav molznic, 13 krav dojilj in 14 telet za nadaljnjo rejo, živali so večinoma mlečne pasme, nekaj pa tudi mesne pasme. Molža živali se izvaja dvakrat dnevno (zjutraj in zvečer) v molzišču. V hlevu je sistem proste reje, zato poteka molža v molzišču s pomočjo mlekovoda. Mleko gre iz molzišča, v katerem se lahko molžejo tri krave hkrati, v hladilni bazen, kjer se ohladi na primerno temperaturo.

Trenutno je poleg govedi v hlevu še 10 ovac, ki služijo za čiščenje zaraščenih pašnikov in en konj.

Za potrebe kmetijske dejavnosti so na kmetiji štiri različno močni traktorji, dve nakladalki, eno in dvoosna prikolica, prikolica za prevoz živine, cisterna za gnojevko, grablje, obračalnik in še nekaj drugih priključkov, ki so potrebni za nemoteno delovanje kmetije. Za baliranje se najame zunanje izvajalce.

3.3 Primerjava različnih kmetijskih in nekmetijskih oz. dopolnilnih dejavnosti primernih za izbrano kmetijo

Ekološko kmetijstvo pri nas pridobiva vse večjo veljavo tako med pridelovalci, kupci in strokovnjaki, ki vidijo v kmetijstvu trajnostno razvijajoč se sistem. Na našem trgu se v tej skupini proizvodov pojavlja velika tržna vrzel, zato se proizvajalci ekološke hrane v posameznih panogah usmerjajo tudi v predelavo ekoloških pridelkov, kar pa je povezano z velikimi denarnimi vlaganji. Investicije v specifične objekte, obrate in opremo so strogo namenske, torej težko prenosljive. Pred samo izvedbo planiranega investicijskega projekta v dopolnilno proizvodnjo je nujno potrebna informacija o finančni smotrnosti investicije v posamezno panogo predelave ekoloških proizvodov (Pažek in drugi 2003, 325).

Združitev ekološkega kmetovanja in dopolnilne dejavnosti na kmetiji lahko pomeni pobeg iz začaranega kroga nenehnega povečanja obsega pridelave, poleg tega pa lahko tovrstna kombinacija pomeni tudi ohranitev kmetije in delovnega mesta na njej (Bavec in drugi 2001, 447).

Za izbrano kmetijo bi bile glede na osnovno kmetijsko dejavnost, ki jo opravlja, znanja in razpoložljive delovne sile primerne naslednje dopolnilne dejavnosti, ki so povezane predvsem s predelavo kmetijskih pridelkov:

- izdelava sira,
- skute,
- sirotke z okusom,
- jogurtov,
- kislega mleka,
- mesnine.

Glede na to, da so za posamezne dopolnilne oz. nekmetijske dejavnosti predpisane določene fizične omejitve dnevne ali letne proizvodnje se moramo držati, da ne presežemo:

- Prodaje pridelkov in izdelkov s kmetij. Vrednost prodaje lastnih pridelkov in izdelkov mora znašati najmanj 30 % celotne vrednosti prodaje na kmetiji.
- Pri predelavi živil živalskega izvora (meso, mleko) je potrebno pri neposredni prodaji končnemu potrošniku zagotoviti 100 % lastne surovine, v primeru večjega izpada pa najmanj 50 %; pri predelavi mesa je možno dokupiti samo tehnološke surovine (začimbe, dodatke in meso tistih živali, ki se jih ne redi na kmetiji, ga pa potrebujemo pri tehnologiji izdelave posamezne vrste mesnega izdelka).
- Pri predelavi mleka je dovoljen obseg predelave 600 litrov na dan (Kmetijsko gozdarski zavod Ljubljana 2011).

Za obravnavano kmetijo pomeni pravilno izbrana dopolnilna dejavnost konkurenčno prednost pred ostalimi primerljivimi kmetijami. Glede na osnovno kmetijsko dejavnost sklepamo, da bi bilo za obravnavano kmetijo najboljša preusmeritev v mlečno ali mesno predelavo. Pravilna izbira dopolnilne dejavnosti bi kmetiji prinesla učinkoviti izkoristek osnovne surovine in posledično višje donose.

3.4 Finančno ovrednotenje najprimernejše nekmetijske oz. dopolnilne dejavnosti

Preden začnemo investicijo vrednotiti po neto sedanji vrednosti (NSV) moramo diskontirati denarne tokove in določiti diskontno stopnjo. Pri tem moramo upoštevati dejstvo, da je en evro danes vreden več kot en evro v prihodnosti. To je posledica časovne vrednosti denarja in nastane zaradi najmanj treh razlogov. Prvi je inflacija, ki zmanjšuje kupno moč evra v prihodnosti v primerjavi s sedanjo. Naslednji razlog je, da negotovost glede prejema evra narašča tem bolj, ko se datum prejema odmika v prihodnost, zato je obljuba, da bomo dobili en evro v 30-ih dneh, vredna več kot obljuba, da bomo prejeli en evro v 30-ih mesecih, enostavno zato, ker je bolj verjetno. Tretji razlog, da ima denar časovno prednost, pa vključuje predstavo o oportunitetnih stroških. Po definiciji so oportunitetni stroški katerekoli investicije donos, ki bi ga lahko investicija dosegla z drugo najboljšo alternativo; en evro danes je vreden več kot en evro čez eno leto zato, ker lahko evro danes investiramo in bo v enem letu zrasel

na več kot en evro; čakanje do naslednjega leta, da prejmemo en evro, nosi enake oportunitetne stroške, kot je donos predvidene investicije (prilagojeno po Higgins 1992, 224–225).

Bojnec in drugi (2007, 264–265) so ugotovili, da so naložbe povezane s stroški investiranja in pričakovanimi donosi naložbe, ki se pojavljajo v različnih trenutkih v določenem časovnem obdobju. Zaradi časovne razpršenosti donosov so te preračunane na sedanjo vrednost. Naložbeni projekt ni povezan samo z donosi, temveč tudi s stroški investiranja. Vlaganje v projekt ni odvisno samo od sedanje vrednosti donosov naložbe, temveč tudi od začetnih stroškov naložbe. Začetni strošek/znesek naložbe pogosto enačimo kar z izrazom naložba. Po vsebini je začetni strošek naložbe podoben vložnemu znesku. Da bi donose naložbe primerjali s stroški naložbe, morajo biti vsi zneski preračunani za isto časovno obdobje oz. trenutek. Razliko med sedanjo vrednostjo donosov naložbe in sedanjo vrednostjo začetnih stroškov naložbe imenujemo NSV. NSV se od sedanje vrednosti torej razlikuje samo po tem, da pri prvi upoštevamo še začetne stroške naložbe.

Investicija, ki je potrebna za realizacijo dopolnilne dejavnosti na kmetiji, je ovrednotena s pomočjo NSV. Ta nam predstavlja razliko med sedanjimi prejemki, ki so posledica investicije in sedanjimi izdatki, ki jih je investicija povzročila. Merilo NSV predstavlja, neto denarne tokove, ki jih prinaša investicija, mogoče reinvestirati po stopnji donosa, ki je enaka diskontni obrestni meri, uporabljeni pri diskontiranju (Brigham in Daves 2004, 379):

$$NSV = CF_0 + \frac{CF_1}{(1+r)^1} + \frac{CF_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+r)^n} = \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}$$

CF_t je pričakovani neto denarni tok v času t , n je celotno število obdobj (navadno leto), za katero se računa sedanjo vrednost, r pa je diskontna obrestna mera.

Če pričakujemo v dobi koristnosti investicije poleg donosov tudi dodatne investicijske izdatke, jih je potrebno na enak način diskontirati na začetni trenutek in jih odšteti od siceršnje NSV (Brigham in Daves 2004, 379).

Naložba je za investitorja sprejemljiva, če je NSV pozitivna. Če je NSV investicije enaka nič, potem so denarni tokovi, ki jih prinaša investicija, enaki investicijskim izdatkom in prinašajo zahtevano stopnjo donosa (diskontno obrestno mero). Če je NSV pozitivna, potem investicija prinaša več, kot je zahtevana stopnja donosa, ter tako povečuje vrednost delničarjem/lastnikom podjetja oz. tistem, ki je naložbo izvedel v našem primeru kmetija.

Kazalec NSV prikazuje rezultat v absolutni vrednosti (in ne v realni) in zato ne upošteva velikosti investicije. Kadar se odločamo o investiciji nam ni vseeno, s kakšnim začetnim vložkom dosežemo nek rezultat. Kadar imamo dve investiciji, ki imata enako NSV, se bomo najbrž odločili za tisto, ki zahteva manjši začetni vložek. Donos na enoto investicijskih

izdatkov meri relativna NSV investicijskih izdatkov (Lužnik Pregl in Križaj Bonač 1991, 135).

Metoda NSV je izmed vseh metod tista, ki smo ji najbolj naklonjeni. Upošteva denarne tokove namesto računovodskega dobička; je odvisna od tega, kdaj se koristi investicije časovno pojavijo ter omogoča logično primerjavo koristi in stroškov. Ker je investicija sprejeta, če ima pozitivno NSV, bomo ob upoštevanju tega kriterija sprejeli le tiste investicije, ki zvišujejo vrednost podjetja, kar je v skladu s ciljem maksimiranja vrednosti za delničarje (Keown in drugi 2005, 296).

Potrebno se je zavedati, da ocena denarnih tokov, ki mora biti v tem primeru narejena za celotno dobo koristnosti investicije, ter izbira ustrezne diskontne obrestne mere nista lahko opravili in pomembno vplivata na realnost izračunov.

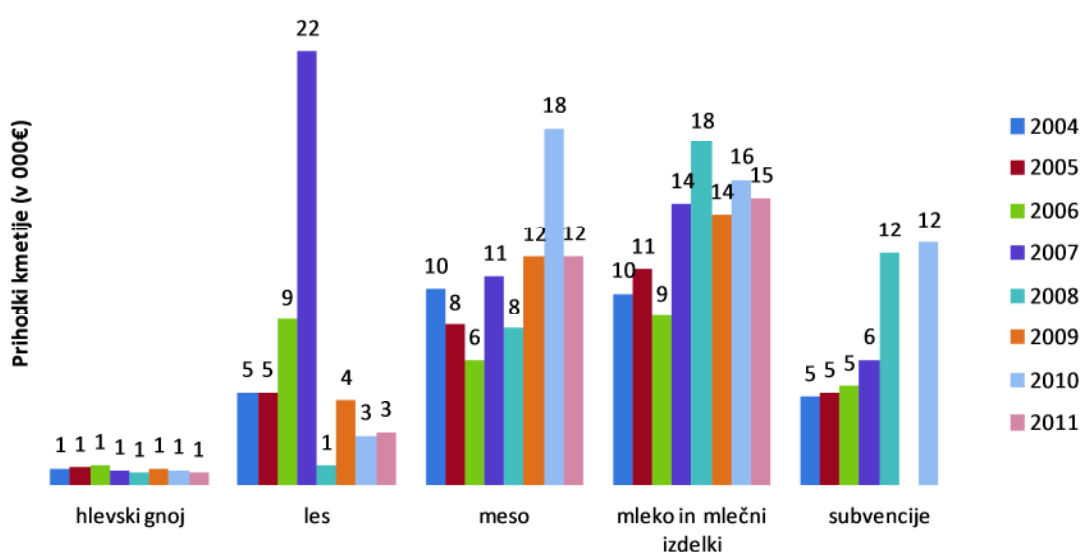
Slabost NSV je tudi predpostavka, da vse donose lahko reinvestiramo za čas od njihovega dospelja do konca dobe koristnosti investicije (vsaj) po obrestni meri, ki smo jo uporabili kot diskontno obrestno mero pri izračunu NSV (Čibej 2006, 6).

3.4.1 Prihodki izbrane kmetije

Izbrana kmetija se pretežno ukvarja z živinorejo in prirejo mleka. Glavni vir dohodka za obravnavano kmetijo je proizvedeno mleko, katerega največji delež prodaja v Ljubljanske mlekarne, nekaj malega pa prodaja na domu za individualne potrošnike in izdelava skuto po naročilu. Količina namolzenega mleka se iz dneva v dan spreminja. Na to v največji meri vpliva kvaliteta in količina krme, krmila, podnebne spremembe, letni časi, laktacijska doba in ostali dejavniki. Drugi pomemben vir zaslužka je meso. Zlasti v jesenskem času, ko se pripelje živina s pašnika, kjer se pase čez leto, se na osnovi pridelane krme sortira živina in se odloči, kaj bo za nadaljnjo rejo in kaj bo za zakol. Ker ima kmetija za odkup mesa stalne stranke, se klanje živine dostikrat zavleče tudi v pomlad, saj do takrat zaloge mesa porabijo in začnejo delati nove, po izkušnjah lahko rečemo, da se v jesenskem in zimskem času boljše prodaja meso krav, ker stranke mešajo goveje meso s svinjino in naredijo klobase. V spomladanskem času pa se boljše prodaja meso bikov, ki se rabi predvsem za zrezke, redkeje pa meso krav. Ko kmetija še ni kmetovala na ekološki način, je vsako leto vzredila nekaj prašičev za prodajo, sedaj pa ima prihodek poleg govejega le še od ovčjega mesa. Ker ima kmetija skoraj 9 ha gozdnih površin, del njenih prihodkov pomeni tudi posekan in prodan les. Leti 2005 in 2006 sta bili precej sušni leti, zato se je tudi v omenjeni gozd naselil lubadar. Kar je bilo v teh dveh letih posekanega v gozdu, so bile predvsem sušice. V letu 2007 se je v gozdu izvajalo redčenje listavcev, da se je naredila svetloba v gozdu in prostor za mladike. Ostalo, kar je bilo v preteklih letih in kar je še načrtovanih prihodkov od lesa, je čiščenje zaraščenih pašnikov. Zelo majhen delež prihodkov kmetiji predstavlja hlevski gnoj, kar pa se zaradi ekološke kmetije in posledično načina paše živine, ki je vse leto zunaj še zmanjšuje.

Pridelki in izdelki kmetij so podcenjeni. Pri tem največ zasluži preprodajalec, najmanj pa ravno pridelovalec, v našem primeru kmet. Naša država in nasploh EU se dobro zavedata, kako pomembno vlogo v gospodarstvu zavzema kmet, zato mu pomagata z državnimi subvencijami. Subvencije se dodelijo kmetijskemu gospodarstvu po ha obdelovalne zemlje in se povečujejo iz leta v leto. Še posebej pa je država naklonjena ekološkemu kmetovanju, saj se zaveda vseh prednosti, ki jih to prinaša, zato izplačuje nekoliko višje subvencije po ha obdelovalne zemlje (Krajec 2009, 37).

Slika 1 prikazuje prihodke kmetije po letih. Potrebno je poudariti, da je kmetija prva tri leta kmetovala sonaravno, nato je bila dve leti v preusmeritvenem obdobju od takrat dalje pa deluje kot ekološka kmetija.

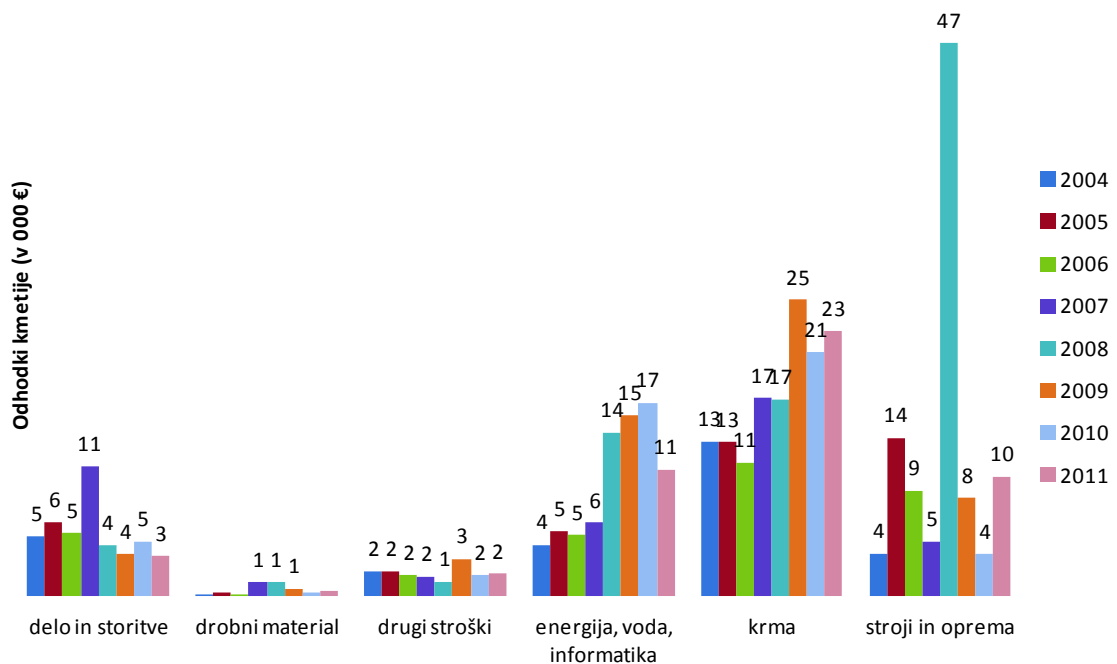
Slika 1: Prihodki kmetije po letih

Iz slike 1 je razvidno, da ima kmetija največji delež prihodkov s proizvodnjo mleka in mlečnih izdelkov, sledi meso, v letu 2007 izstopa les, pridelava hlevskega gnoja stagnira, subvencije pa se višajo odkar kmetovanje poteka na ekološki način, če so izpolnjeni vsi pogoji, ki jih pogojuje EU.

3.4.2 Odhodki izbrane kmetije

Prehod iz sonaravnega v ekološko kmetovanje za obravnavano kmetijo ni prinesel bistvenih sprememb na področju odhodkov. Največ svojih prihodkov kmetija porabi za pripravo krme (36,81 %), saj so za ekološko kmetijo dražja krmila. Ekološka krmna mešanica nima enake energijske vrednosti kot navadna, saj so narejena po ekoloških standardih in je potrebna enkrat večja količina kot navadnih za isto količino mleka. Nekoliko več denarja porabi za stroje in opremo (26,28 %), tu so všteti stroški goriva, popravil, nabava novih strojev ter molzni stroj. V letu 2008 je kmetija izvedla nekaj dolgoročnih investicij, ki se bodo

amortizirale v naslednjih 20-ih letih. Kar velik delež odhodkov predstavlja energija, voda in informatika (20,46 %), sledijo delo in storitve (11,43 %), v katerega so vključeni stroški klanja živine, gozdna dela (sečnja in spravilo lesa), gradnja in vzdrževanje, kontrola mleka, oštevilčevanje živine, poštna storitve, pritožbe za subvencije, vodenje računov, svetovanje, zavarovanje in ostala dela, ki so potrebna za nemoteno delovanje kmetijske dejavnosti. Najmanjši strošek za kmetijo predstavljata drugi stroški (4,00 %), kateri vključujejo najemnino za zemljo, certifikacijo, članarine, dohodnino, energijo, vodo in informatiko ter drobni material (1,02 %) (čistila, delovna oprema, drobni inventar, elektro in pisarniški material). Ti stroški so skoraj konstantni oz. se povečujejo glede na rast inflacije in niso bistven element izbire dopolnilne dejavnosti. Na sliki 2 so prikazani odhodki kmetije.

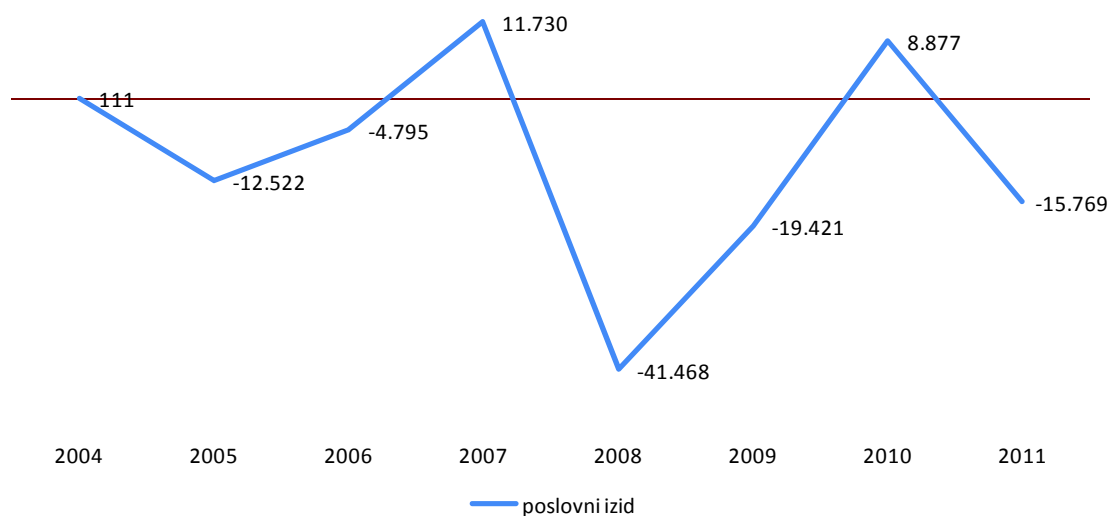

Slika 2: Odhodki kmetije po letih

Iz slike 2 je razvidno, da kmetija največ denarja nameni pripravi krme ter strojem in opremi. Leta 2008 pri strojih in opremi močno izstopa odhodek v višini 47.000 EUR, kar je posledica nakupa novega traktorja. Stroški dela in storitev ter drugi stroški in drobni material se povečujejo skladno z nenehnimi podražitvami.

3.4.3 Poslovni izid izbrane kmetije

Slika 3 prikazuje poslovni izid kmetije od leta 2004 do leta 2011. Združeni so vsi prihodki in odhodki, ki jih je imela kmetija v obravnavanem obdobju.

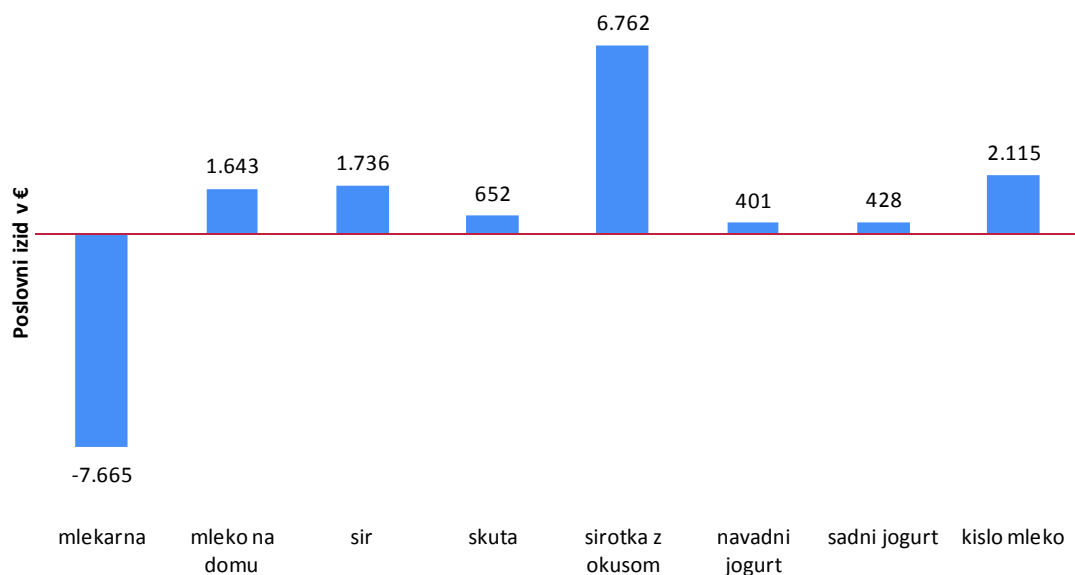

Slika 3: Poslovni izid po letih v EUR

Izbrana kmetija ima dolgoletno tradicijo, kar bi lahko izkoristila tudi kot konkurenčno prednost. Analizirali smo poslovni izid v obdobju od leta 2004 do konca leta 2006 za sonaravno kmetovanje in od začetka leta 2007 dalje za ekološko kmetovanje. Med prihodke so šteti mleko, meso, skuta, les, hlevski gnoj in subvencije, odhodki pa vključujejo delo in storitve, drobni material, druge stroške, energijo, vodo, informatiko, krmo ter stroje in opremo. Z opravljeno analizo podatkov smo opazili razliko ob prehodu iz sonaravnega v ekološko kmetovanje le pri skoraj enkrat višjih subvencijah, pri odhodkih pa je bilo nekoliko več sprememb. Največja razlika je pri manjši količini pridelane krme, saj se pri ekološkem načinu kmetovanja lahko uporabljajo zgolj organska gnojila. Zaradi tega je posledično tudi manj mleka, saj se uporabljajo drugačna krmila, enkrat daljši pa je tudi čas zdravljenja živali. Izguba v letu 2008 predstavlja nakup novega traktorja, ki se upošteva kot enoletni strošek in ne kot strošek amortizacije, ki se nanaša na čas rabe ali na pa na funkcionalno rabo traktorja. V letih 2009 in 2011 pa je izguba posledica nenačrtovanega izpada prihodka v ocenjeni vrednosti okoli 24.000 EUR iz naslova kmetijske subvencije, katero kmetija načrtuje, da bo še dobila. Nenačrtovana izguba v omenjenih letih se bo izkazala kot višji dobiček v letih, ko bo kmetija prejela subvencije. Kot je razvidno iz slike 3, se kmetiji kljub vsem nevšečnostim bolj obnese ekološki način kmetovanja. Na žalost pa je treba priznati, da ne bi bilo takšno stanje brez različnih vrst subvencij in nepovratnih sredstev. Problem pri ekološkem kmetovanju predstavlja še cena ekoloških izdelkov, kateri imajo kar nekoliko višjo ceno kot istovrstni neekološki. Po takšnih izdelkih lahko posegajo le ljudje, ki imajo višji socialni standard in tisti, ki se zavedajo pomena zdrave prehrane. Če bi bili ekološki izdelki cenovno dosegljivi vsakomur, potem ne bi bila potrebna državna pomoč v tolikšni meri. Ker so čedalje strožji predpisi pri izpolnjevanju pogojev za dodelitev subvencij in za ravninske kmetije nižje izplačilo subvencij kot za ostale, vidi kmetija dolgoročno rešitev v nadomestilu izpadlega prihodka predvsem v izbiri najprimernejše dopolnilne dejavnosti.

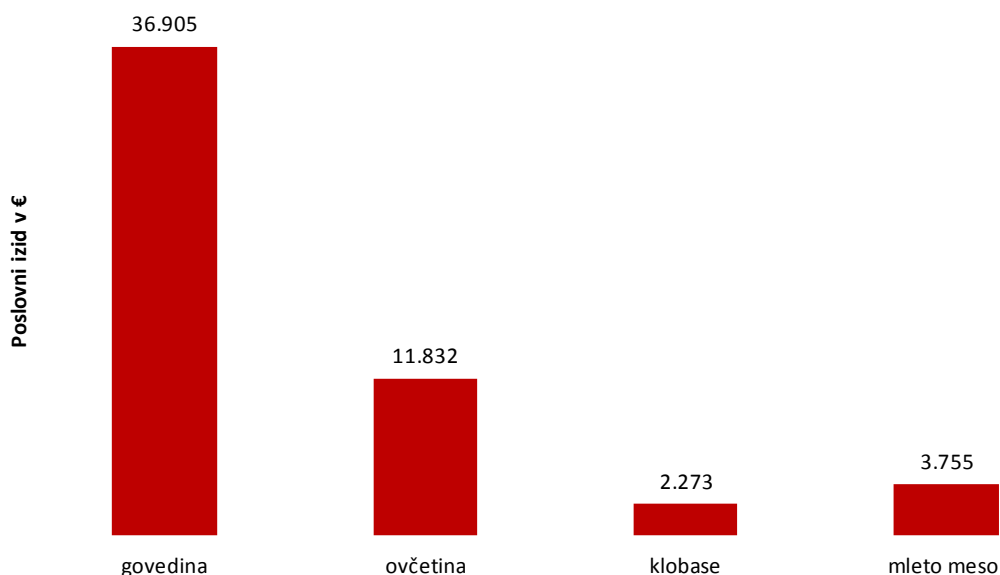
3.4.4 Primerjava različnih dopolnilnih dejavnosti na izbrani kmetiji

Analizirali smo dve različni dopolnilni dejavnosti, ki bi bili smiselni na izbrani kmetiji glede na osnovno kmetijsko dejavnost. Prva dopolnilna dejavnost je usmerjena v mlečno predelovalno (slika 4) druga pa je mesno predelovalna (slika 5).

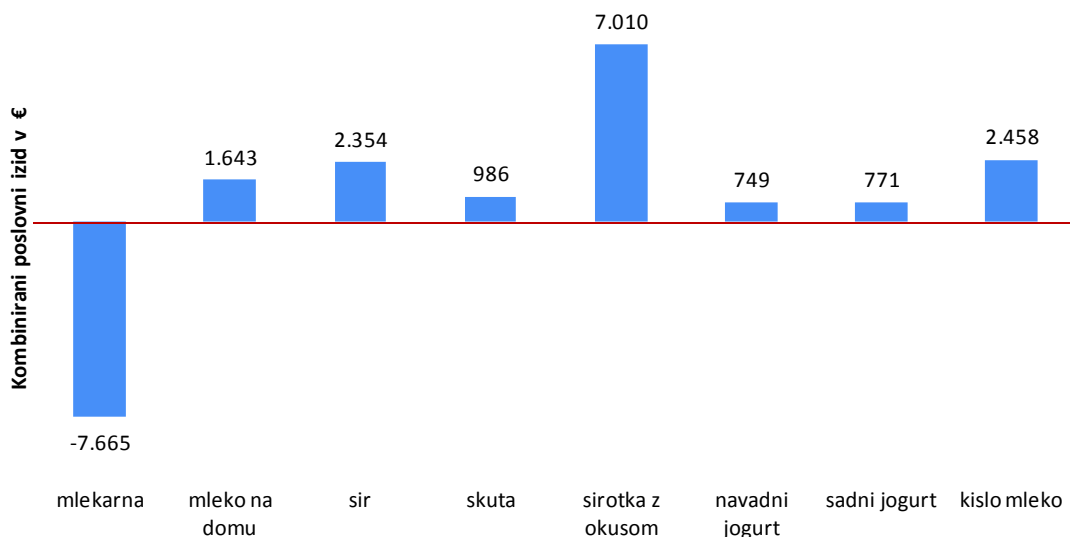
Slika 4: Poslovni izid različnih mlečno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti

Povprečna cena mleka je bila na kmetiji, ko je sonaravno kmetovala 0,43 EUR/l s prehodom na ekološko kmetovanje pa se je dvignila na 0,51 EUR/l. V izračun povprečne cene za liter mleka je vključena hrana, voda, stroji in oprema potrebna za molžo, električna energija za obratovanje molznega stroja, drobni inventar ter delo in storitve, tu imamo v mislih predvsem zdravljenje in oplojevanje krav molznic. Od dobljene lastne cene mleka smo odšteli prodajno ceno mleka, ki je hkrati tudi odkupna cena, ki jo plača mlekarne, in znaša približno 0,30 EUR/l. Dobili smo negativni poslovni izid v višini 7.665 EUR za 36.500 l mleka, ki ga ima kmetija na letni ravni. Nekoliko višji donos je pri prodaji mleka na domu, ta znaša 1.643 EUR na leto, pri tem je upoštevana prodaja 50 l dnevno ali 18.250 l letno. Proizvodnja mleka ter prodaja tega v mlekarne in na domu za individualne stranke je za kmetijo osnovna kmetijska dejavnost. Kot dopolnilno dejavnost pa bi kmetija imela predelavo sira, skute, sirotke z okusom, navadni in sadni jogurt ter kislo mleko. Za predelavo naštetih proizvodov je potreben prostor, ki je zakonsko predpisan in ločen od ostalih obratov v hlevu. Investicija v izgradnjo in opremo prostora je vrednotena po NSV in diskontni stopnji 4 %. V investicijo so vključena zidarska dela, inštalacije in vse, kar je potrebno za nemoteno delo v predelavi. Po opravljeni analizi in upoštevanju investicije po NSV lahko ugotovimo, da se najmanj splača predelava v navadni in sadni jogurt, proizvedena letna kapaciteta je 4.380 l, sledita skuta (3.285 kg/leto) in sir (2.555 kg/leto). Najbolj dobičkonosna produkta za izbrano kmetijo sta predelava mleka v kislo mleko (4.380 l/leto) ter sirotka z okusom (8.030 l/leto), ki jo bi prodajali kot osvežilni napitek, predvsem starejšim in populaciji s prekomerno telesno težo.

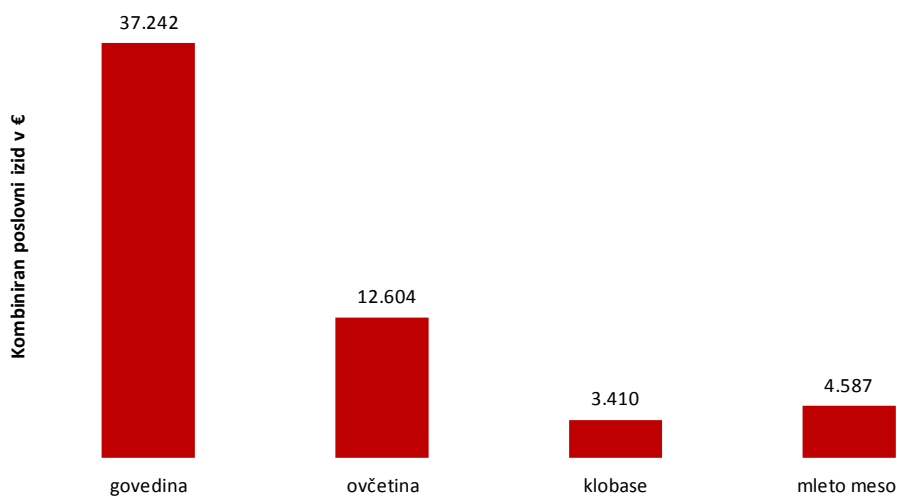
Slika 5: Poslovni izid različnih mesno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti

Na sliki 5 je prikazana proizvodnja in predelava govejega in ovčjega mesa. Lastno ceno posameznega izdelka lahko izračunamo iz kalkulacije skupnih stroškov. Lastna cena predstavlja višino stroškov, potrebnih za proizvodnjo enoto (kg, kos) določenega izdelka (Puhan 2010, 28). Lastna cena izdelka je za podjetje informacija za politiko cen, istočasno pa meri uspešnost posameznega podjetja, kajti daje nam informacijo o stroških proizvodnje. Ker daje informacijo o stroških proizvodnje, je merilo uspešnosti podjetja oz. odraža osnovo dobičkonosnosti proizvoda in je kazalec spremljane cene proizvoda. Če vse stroške, ki nastajajo v določenem razdobju, razen tistih, ki bremenijo kupljene količine materiala, drobnega materiala ali so začasno razmejeni, obračunamo s tedanjim poslovnim učinkom, govorimo o njihovi lastni ceni (Turk 1998, 235). Lastno ceno mesa smo izračunali na osnovi porabljene krme, vode, elektrike, investicije opreme in prostora za predelavo in obdelavo mesa, vrednotene po NSV po diskontni stopnji 4 %. Lastna cena govejega mesa znaša 2,44 EUR/kg, ovčjega pa 1,76 EUR/kg. Za predelavo govejega in ovčjega mesa za izdelavo klobas in mletega mesa smo vzeli njuno povprečno lastno ceno. V izračun lastne cene je vključena oprema prostora, mesarska oprema, droben material, različne analize kakovosti, elektrika, voda, delo, goveje ter ovčje meso, stroški reklamiranja, trženje in ostali tekoči stroški (embalaža, etikete, začimbe in sol). Tako smo dobili lastno ceno klobas 9,89 EUR za kg in 5,44 EUR/kg lastno ceno mešanega mletega mesa. Po odštetih vseh stroških smo dobili povsod pozitiven poslovni izid, vendar se nam prodaja svežega govejega mesa najbolj izplača, saj ga imamo količinsko največ na razpolago in nimamo dodatnih stroškov s predelavo, prodaja se ga 12.045 kg letno, sledi ovčjetina (3.650 kg/leto) nato pa predelava mletega mesa (1.825 kg/leto) in klobase pri letni količini 730 klobas.

Slika 6: Kombiniran poslovni izid različnih mlečno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti

Glede na to, da stroški investicije vplivajo na višino lastne cene, smo opravili izračun različnih kombinacij, kaj bi se najbolj splačalo predelovati. Ker sta prodaja mleka v mlekarno in na domu osnovni in nepredelani surovini na kmetiji, ostaja poslovni izid na sliki 6 nespremenjen in ostaja enak kot pri izračunu poslovnega izida na sliki 4. Če imamo skupen prostor za predelavo mlečnih izdelkov, imamo pri siru za 618 EUR višji poslovni izid, pri skuti 334 EUR, pri sirotki z okusom je potrebno poudariti, da je navadna sirotka stranski produkt pri siru in skuti, kateri je dodana aroma in znaša 248 EUR, pri navadnem jogurtu 348 EUR, pri sadnem jogurtu 283 EUR, poslovni izid pri kislem mleku je za 343 EUR višji kot, če se odločimo samo za predelavo enega izdelka. Skupni poslovni izid je pri kombiniranem poslovnem izidu za 2.174 EUR višji kot navaden poslovni izid in je 23.576 EUR. Vrstni red dobičkonosnosti izdelkov pri kombiniranem načinu na sliki 6 ostane enak kot je na sliki 4.

Slika 7: Kombiniran poslovni izid različnih mesno predelovalnih dopolnilnih dejavnosti

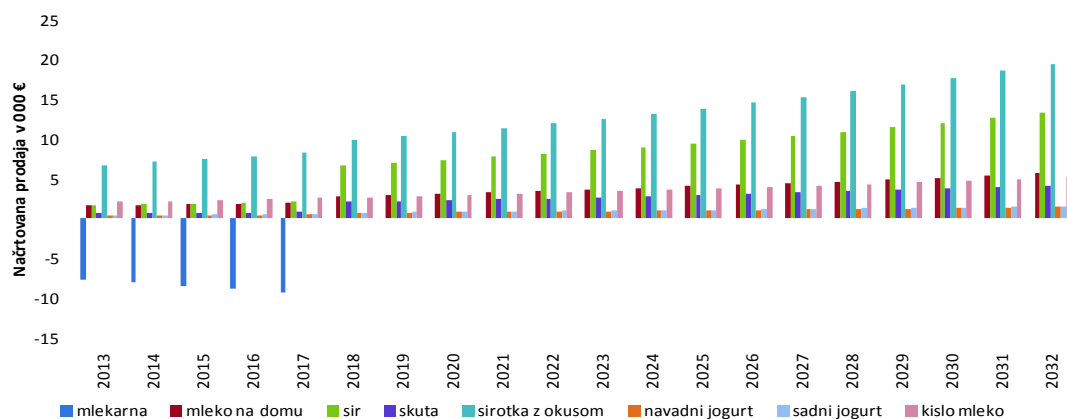
Če bi se odločili za mesno predelavo, bi bilo glede na kombiniran poslovni izid prikazan na sliki 7 najbolj dobičkonosno razkosavanje in prodaja svežega govejega mesa, saj bi ustvarili za 37.242 EUR dobička na leto, kar je 337 EUR več kot, če bi imeli obrat, v katerem bi prodajali samo sveže goveje meso brez ostalih mesnih izdelkov. Sledi ovčetina, katera prinaša 12.604 EUR dobička na leto, kar je 772 EUR več kot, če bi jo proizvajali brez ostalih proizvodov. Največja razlika glede na sliko 5 je pri klobasah, saj imamo kar za 1.137 EUR višji dobiček, kot če bi imeli obrat, namenjen zgolj predelavi klobas, vendar je poslovni izid najnižji zaradi proizvedene količine klobas, katerih predelamo v povprečju le 2 kg na dan, kar znese letno 730 kg oz. prav toliko klobas. Nizek poslovni izid imamo tudi pri mletem mesu, saj znaša letno 4.587 EUR in je glede na kombiniran poslovni izid boljši za 832 EUR, kot če bi v obratu proizvajali samo ta proizvod brez sveže govedine, ovčetine in klobas. Skupen poslovni izid je 57.843 EUR in je za 3.078 EUR višji kot navadni.

Na osnovi izdelanih različnih poslovnih izidov je bilo ugotovljeno, da je za kmetijo najbolj predelovati več različnih proizvodov mesne oz. mlečne panoge. S predelavo več različnih proizvodov zmanjšamo stroške začetne investicije, katera se nam povrne v krajšem času, hkrati pa postane tudi lastna cena izdelka nižja, s katero lahko konkuriramo na trgu, hkrati pa je tudi poslovni izid pozitiven.

3.4.5 Načrtovana prodaja v prihodnosti

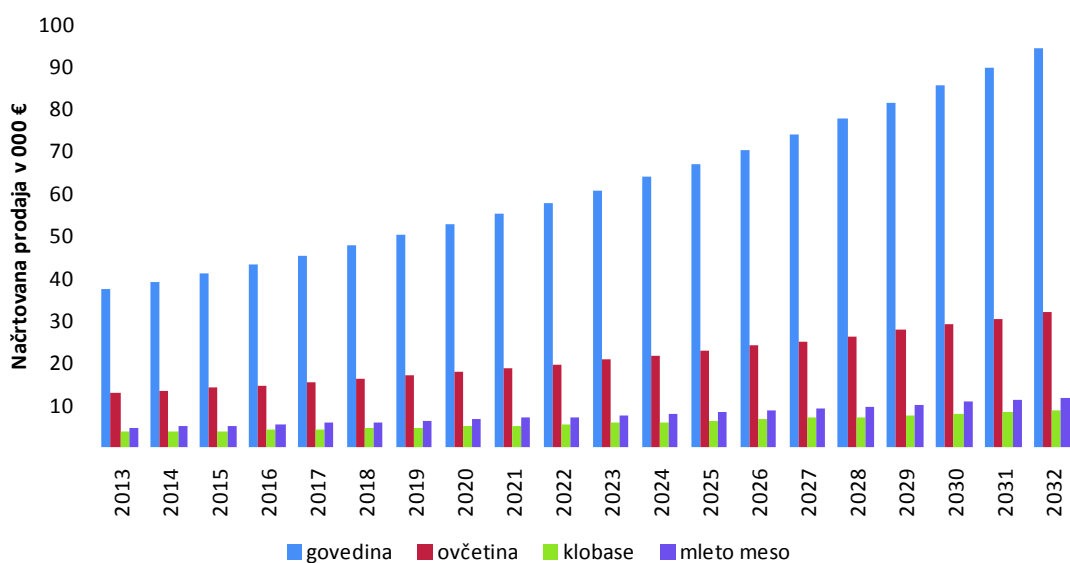
Za načrtovano prodajo v prihodnosti smo analizirali poslovni izid kombinirane mlečne in mesne predelave za naslednjih 20 let. Prikazana je 5 % letna rast proizvodnje. Slika 8 prikazuje načrtovano mlečno predelavo v sir, skuto, sirotko z okusom, kislino mleko in jogurt, na sliki 9 pa je prikazana mesna predelava za naslednjih 20 let za govedino, ovčetino, klobase in mleto meso.

Predvidevamo, da se bodo cene povečevale v skladu z rastjo proizvodnih stroškov. Po naših implikacijah naj bi bilo to 5 % letno.

Slika 8: Načrtovani poslovni izid mlečne predelave v prihodnosti

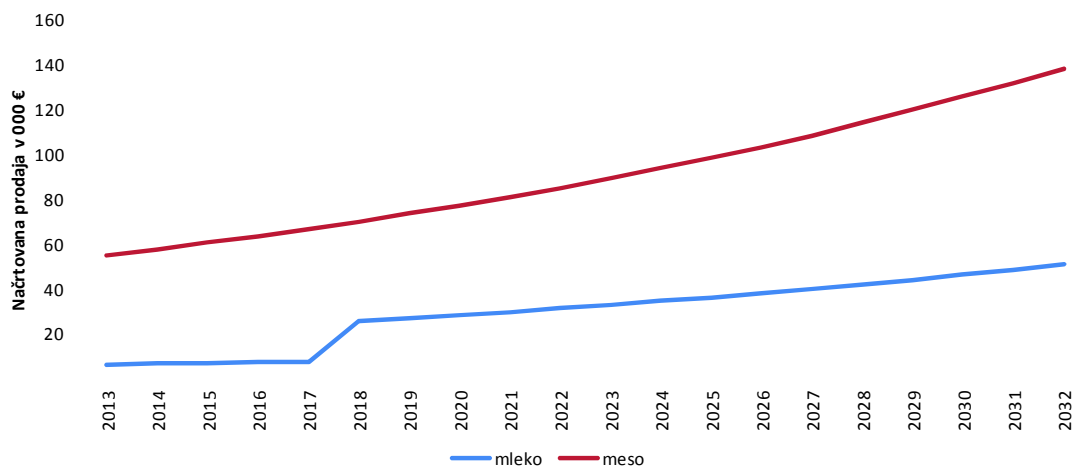
Iz zgornje slike 8 je razvidno, da kmetija načrtuje 5 % letno rast proizvodnje mleka in mlečnih izdelkov v prvih petih letih. Iz slike 8 lahko razberemo, da ima kmetija z mlekom, oddanim v mlekarino, izgubo, katera se zaradi vse nižjih odkupnih cen iz leta v leto povečuje. Zato je nujno potreben umik iz mlekarne, katerega izvede po petih letih in to količino mleka preusmeriti v predelavo in s tem popraviti celoten poslovni izid, da je pozitiven. Največje donose v naslednjih dvajsetih letih načrtuje od stranskega produkta sira in skute t.i. sirotke z okusom. Pri sirotki z okusom in ostalih proizvodih, ki bi jih proizvajala načrtuje letno 5 % rast tudi v nadaljnjih 15 letih po umiku iz mlekarne.

Slika 9: Načrtovani poslovni izid mesne predelave v prihodnosti

Kmetija tudi pri mesno predelovalnem obratu prikazanem na sliki 9 načrtuje 5 % letno rast v naslednjih dvajsetih letih. Največje donose pričakuje pri zakolu goveda, katerega ima tudi količinsko največ. Sledi ovčje meso tu mislimo predvsem na jagnjetino. Ostale ovce pa porabi za predelavo skupaj z govejim mesom za klobase in mleto meso.

Glede izdelane analize lahko ugotovimo, da ima kmetija glede na osnovno dejavnost najboljši potencial v izdelavi sira in skute ter s trženjem njihovega stranskega produkta sirotke z okusom. Ker so odkupne cene mleka v mlekarini zelo nizke bi morala kmetija vse mleko porabiti za predelavo. Pri mesni dejavnosti ima največ dobička pri prodaji govedine. Ne smemo zanemariti dejstva, da ima kmetija dobro lokacijsko lego, zato bi morala urediti prostor za prodajo na domu in več poudarka dati samemu trženju in iskanju novih odjemalcev.

Slika 10: Načrtovani poslovni izid mlečne in mesne pridelave

Na sliki 10 je prikazan poslovni izid mlečne in mesne pridelave. Iz slike je razvidno, da ima kmetija boljše rezultate pri pridelavi mleka v mlekarno, pri čemer moramo upoštevati, da se bo kmetija zaradi izgube, ki jo ustvarja v prvih petih letih umaknila iz mlekarnice in mleko, ki je prej oddajala v mlekarno, namenila v dodatno proizvodnjo mlečnih izdelkov in prodajo surovega mleka na domu.

4 ANALIZA FADN PODATKOV IN TESTIRANJE HIPOTEZ

4.1 Metodologija

V tem poglavju bomo z ustreznimi metodološkimi prijemi analizirali poslovanje kmetije in preverili trditve postavljenih hipotez. Vzorec opazovanj so FADN podatki za kmetije, ki so usmerjene v mlečno proizvodnjo za obdobje od leta 2004 do 2008. Gre za nebalansirano obliko podatkov. Skupno število opazovanj je 1.221 za posamezne uporabljene spremenljivke iz FADN podatkov. Povprečno letno je zbranih okrog 220 opazovanj.

Preučevani so FADN podatki slovenskih kmetij, ki so usmerjene v mlečno proizvodnjo. V raziskavo je vključen vpliv finančnega položaja kmetij glede dohodkov iz kmetijske in nekmetijske dejavnosti. Postavljene hipoteze so nato preverjene s pomočjo analiziranja naslednjih testov: t-test za neodvisna vzorca in enosmerne analize variance (ANOVE), in sicer Welchov test za obravnavanje povprečnih velikosti aritmetičnih sredin, katere so pomembne za izbiro nekmetijske dejavnosti na kmetiji na osnovi ekonomske velikosti kmetije.

Za statistično obdelavo podatkov sta uporabljena programa Excel in statistični program za družbene vede SPSS (angl.: Statistical Package for Social Sciences). Pri vseh testih gre za dvostransko 5 % stopnjo tveganja.

4.1.1 Preverjanje *H1*

Pri preverjanju *H1*: *Nekmetijski dohodki izboljšujejo finančni položaj poslovanja kmetije*, smo uporabili t-test za neodvisna vzorca, saj obravnavamo vpliv, da nekmetijski dohodki izboljšujejo finančni položaj kmetije.

Domene (statistično) preverjamo, kadar imamo opravka z vzorčnimi podatki (iz slučajnih vzorcev), vzorčne aritmetične sredine in posledično razlike med njimi so le ocene populacijskih vrednosti. Te ocene so merjene z določeno natančnostjo (napakami). Natančnost je odvisna od razpršenosti posameznih vrednosti (enot) okoli aritmetične sredine in velikosti vzorca (Žibera 2008, 2).

Kadar preverjamo domeno o razliki med aritmetično sredino ter neko konstanto uporabimo t-test za en vzorec. V našem primeru bomo primerjali t-test za neodvisni vzorec, saj preverjamo domnevo o razliki aritmetičnih sredin štirih spremenljivk s konstanto, katera so v našem primeru ostali prihodki.

Hipoteza je torej testirana z uporabo t-testa, pri čemer so primerjane FADN kmetije specializirane v kmetijsko proizvodnjo z in brez dohodkov od nekmetijskih dejavnosti. To metodo smo uporabili za primerjavo različnih konceptov in pogledov nekmetijskih dejavnosti

na kmetiji, za ugotavljanje njihovih razlik in podobnosti v primerjavi s kmetijo, ki opravlja samo kmetijsko dejavnost.

4.1.2 Preverjanje H2

Pri H2: *Velikost kmetije je pomembna za nekmetijsko dejavnost kmetije*, preverjamo vpliv pomembnosti velikosti kmetije za nekmetijsko dejavnost. Uporabljen je test enosmerna oz. enofaktorska analiza variance ANOVA, in sicer Welchov test za obravnavo povprečij FADN kmetij z nekmetijskimi dohodki po ekonomski velikosti kmetij.

To analizo oz. statistični test uporabljamo takrat, kadar analiziramo značilnost razlik med povprečnimi vrednostmi za več kot dva vzorca, pri čemer so vzorci med seboj neodvisni. Analizo variance je primerno uporabljati v različnih situacijah. Tukaj se bomo ukvarjali le z enostavno analizo variance (angl.: one-way analysis of variance), kjer analiziramo le eno spremenljivko, imamo pa več kot dva vzorca. Ta metoda se imenuje tako zato, ker celotno variiranje vrednosti (merjeno s povprečnim kvadratnim odklonom vrednosti od aritmetične sredine = varianca) razdelimo na variiranje vrednosti zaradi razlik znotraj vzorcev in na variiranje vrednosti zaradi razlik med vzorci. Obe sestavini variance nato primerjamo med seboj (Bastič 2006, 19).

ANOVA je namreč primerjava aritmetičnih sredin intervalne/razmernostne spremenljivke (odvisna spremenljivka) v treh ali več skupinah, ko so določene z vrednostmi ene (nominalne, ordinalne) spremenljivke (neodvisna spremenljivka). Razlike vidne v aritmetičnih sredinah odvisne spremenljivke pojasnujemo z razlikami v vrednostih ene neodvisne spremenljivke, torej z enim faktorjem (Žiberna 2008, 9).

Ostanek oz. napaka za določeno enoto je razlika med dejansko vrednostjo in povprečjem za skupino, ki ji enota pripada. Povprečje za določeno skupino lahko razumemo kot napovedana vrednost enote glede na pripadnost skupini; takšno vrednost bi imela enota, če bi na vrednost vplivala le pripadnost skupini in nič drugega. Ostanke oz. napake torej predstavljajo variabilnost okoli skupinskega povprečja, ki je posledica slučajja oz. v analizo ne zajetih faktorjev, torej nepojasnjena varianca (Žiberna 2008, 10).

4.1.3 Preverjanje H3

Pri H3: *Donosnost poslovanja ekološke kmetije, ki proizvaja in prodaja mleko in mlečne izdelke, na Kočevskem je nižja od donosnosti podobnih kmetij drugod po Sloveniji*, preverjamo donosnost poslovanja izbrane ekološke kmetije. Dokazati želimo, da je donosnost na Kočevskem nižja od donosnosti podobnih kmetij drugod po Sloveniji.

Donosnost je celosten kazalnik uspešnosti in učinkovitosti poslovnega sistema. Vključuje tako produktivnost kot ekonomičnost, ker oba vplivata na donosnost. Z donosnostjo ugotavljamo, kako je realizirana racionalizacija poslovnega procesa. Cilj poslovanja je dobiček in z donosnostjo ugotavljamo učinkovitost izkoriščanja kapitala (Kadoič 1995, 214).

Pri donosnosti naložbe v okviru statičnih metod upoštevamo le nominalne donose (in ne realnih), ki jih seštevamo ne glede na časovno dimenzijo. To pomeni, da ne upoštevamo, da je 1.000 EUR čez leto dni vredno manj kot 1.000 EUR danes. To pomanjkljivost odpravljajo dinamične metode vrednotenja naložb.

Pri izbiri naložbenih projektov na osnovi donosnosti je merilo zahtevana donosnost naložbe. Če ocenjena donosnost dosega merilo (zahtevano donosnost), je naložba sprejemljiva. Če zahtevane donosnosti ne dosega, naložbeni projekt zavrremo (Bojnec in drugi 2007, 255).

Donosnost je temeljna mera uspešnosti gospodarjenja v tržnem gospodarstvu. Opredelimo jo kot odnos med čistim dobičkom in zanj vloženim kapitalom (Pučko in Rozman 2000, 283):

$$\text{Donosnost} = \frac{\text{čisti dobiček}}{\text{vloženi kapital}}$$

Podjetje posluje donosno, ko z vloženim kapitalom dosega maksimalen čisti dobiček ali ko dani čisti dobiček doseže z minimalnim vloženim kapitalom.

Za izračun donosnosti je treba opredeliti pojma čisti rezultat in vloženi kapital. Kot čisti rezultat podjetja upoštevamo čisti dobiček. Kot merilo, s katerim merimo čisti dobiček, upoštevamo vrednost vloženega kapitala. Pri tem moramo upoštevati povprečno vrednost vloženega kapitala, do katere pridemo z izračunom povprečja začetnega in končnega stanja računovodsko ugotovljene vrednosti vloženega kapitala v določenem obdobju. Navadno je to eno leto.

Donosnost se proučuje z vidika:

- lastnikov kapitala, ki so prispevali kapital in pričakujejo ustrezno oplemenitenje;
- z vidika podjetja, ker so v podjetju poleg lastnikov tudi drugi udeleženci.

Z vidika lastnikov kapitala izračunamo naslednje kazalce donosnosti (Pučko 2005, 152):

- *količnik donosnosti kapitala I*, ki je opredeljen kot razmerje med čistim dobičkom in povprečno vrednostjo kapitala;
- *količnik donosnosti lastnega kapitala II*, ki je opredeljen kot razmerje razlike med čistim dobičkom in dividendami na prednostne delnice ter s povprečnim delniškim kapitalom;
- *količnik donosnosti lastnega kapitala III*, ki je opredeljeno kot razmerje med razliko čistega dobička ter soudeležbo drugih in povprečnega kapitala;
- *donos na delnico*, ki je opredeljen kot razmerje med čistim dobičkom ter dividendami na prednostne delnice ter številom izdanih navadnih delnic;

- *količnik tržne vrednosti podjetja*, opredeljen kot razmerje med tržno vrednostjo delnic in knjižno vrednostjo lastnega kapitala podjetja;
- *delež dobička v prodaji*, ki je opredeljen kot razmerje med čistim dobičkom in vrednostjo prodaje.

Z vidika drugih udeležencev lahko izračunamo kazalca donosnosti:

- *količnik donosnosti poslovnih sredstev*, ki je opredeljen kot razmerje med celotnim dobičkom in povprečno vrednostjo poslovnih sredstev;
- *delež dobička v prodaji*, ki je opredeljen kot razmerje med seštevkom čistega dobička in obrestmi ter vrednostjo prodaje.

Za obravnavano kmetijo smo izračunali količnik donosnosti kapitala I, ki smo ga opredelili kot razmerje med čistim dobičkom in povprečno vrednostjo kapitala. S pomočjo analiziranega kazalnika smo za kmetijo izračunali neto dodano vrednost, katero smo primerjali z ostalimi kmetijami, ki vodijo poslovanje po knjigovodski metodi FADN in ugotavljali pravilnost postavljene trditve H3.

Rentabilnost ali donosnost je na eni strani pogojena s spremembami v dobičku, na drugi strani pa s spremembami v angažiranem kapitalu. Te spremembe povzročajo različni dejavniki, ki so družbene, tehnične in organizacijske narave in jih lahko razdelimo na dve skupini dejavnikov, in sicer na dejavnike, ki vplivajo na spremembo dobička, in dejavnike, ki vplivajo na spremembo angažiranega kapitala (Stepko 1989, 76).

Dejavniki, ki vplivajo na velikost dobička so: obseg proizvodov, prodajne cene proizvodov, struktura proizvodov, obseg proizvodnih tvorcev, struktura proizvodnih tvorcev in cene proizvodnih tvorcev (Žnidaršič Kranjc 1995, 232).

Dejavniki, ki vplivajo na velikost vloženega kapitala pa so: tehnično-tehnološki dejavniki (v avtomatizirani proizvodnji je velik delež osnovnih sredstev v kapitalu), organizacijski dejavniki (izkoriščanje kapacitet ali prostora), zunanji dejavniki (trg, cene, investicijska politika) (Žnidaršič Kranjc 1995, 232).

Poleg navedenih dejavnikov lahko na velikost obratnih sredstev bistveno vpliva podjetje, predvsem s hitrejšim obračanjem sredstev, zlasti obratnih. Zato si podjetja prizadevajo s čim manjšimi osnovnimi sredstvi proizvesti proizvod in čim hitreje izkoristiti dane zmogljivosti, po drugi strani pa znižati zaloge materialov, nedokončane proizvodnje in končanih proizvodov ter zmanjšati neplačane terjatve (Žnidaršič Kranjc 1995, 233).

H3 je testirana z uporabo t-testa. Izbrana kmetija bo primerjana glede na donosnost s podobnimi FADN kmetijami v Sloveniji.

4.2 FADN podatki in uporabljene spremenljivke

Za preverjanje hipotez bomo obravnavali FADN podatke, ki so opisani v nadaljevanju.

Ekonomsko velikost kmetije se uporablja za ugotavljanje ekonomske velikosti kmetij potrebujemo v prvi vrsti t.i. standardizirana pokritja (angl.: Standard Gross Margin - SGM), nadalje pa tudi njihov seštevek – skupno standardizirano pokritje kmetije (angl.: total SGM). Standardizirano pokritje je razlika med prihodkom in določenimi spremenljivimi stroški posameznih stroškovnih nosilcev (pridelkov) na ha ali GVŽ. Izračunamo ga kot triletno povprečje za vse pridelke in so različni za različna območja. Z njimi lahko izračunavamo tudi proizvodni tip oz. proizvodno usmeritev kmetije (angl.: type of farming). Kadarkoli so SGM-ji na novo izračunani oz. ažurirani (običajno je to na dve leti) je potrebno ponovno preračunati ekonomsko velikost kmetij (Pajntar 1997, 4). Ti izračuni temeljijo na empiričnih podatkih, tj. knjigovodstvu in modelnih izračunih. Po veljavnih slovenskih računovodskih standardih bi to ekonomsko kategorijo imenovali prispevek za kritje stalnih stroškov, kar pa v kmetijstvu ni potrebno, saj se je že uveljavil in celo udomačil termin pokritje.

Za poenotenje in lažjo primerjavo z ostalimi članicami EU pa sta vpeljana še dva pojma. Eden je evropska enota ekonomske velikosti (angl.: European Size Unit - ESU), ki je v bistvu nek dogovorjeni znesek in po zadnjem dogovoru znaša 1.200 EUR. Drugega pa dobimo, če skupno standardizirano pokritje kmetije delimo z ESU. S tem dobimo rezultat, ki že neposredno določa razred ekonomske velikosti (Pajntar 1997, 4). Glede na ekonomski položaj kmetijstva si vsaka država določi svoj prag – razred ekonomske velikosti, ki je obenem prag zajetja kmetij v register. Ta je med državami zelo različen. Izraženo v razredih ekonomske velikosti je ta na Portugalskem 1, v Grčiji, Španiji, na Irskem in v Italiji 2, na Danskem 4, v Nemčiji, Franciji, Luxemburgu in Veliki Britaniji 8, Belgiji 12 in na Nizozemskem 16 ESU.

Skupni vložek dela (PDM) se izračuna glede na skupni vložek dela na gospodarstvu, izražen v letnih enotah polnovrednih delovnih moči (PDM). Izračunamo ga z naslednjo enačbo (#53 + #57 + #61 + #65 + #69 + #72 + #75 + #79 + #81 + (A) + (C))/100. Pri čemer sta A in C oceni za število enot dela občasnih delavcev, za katere je znano samo število ur dela. Simboli v enačbi so razloženi v preglednici 2.

Glede na regijo in tip kmetovanja, če je znan podatek o številu delovnih ur za ostale kategorije delovne sile, kot tudi podatek o pripadajočih enotah dela za vsaj 15 kmetijskih gospodarstev, potem je povprečno število ur na AWU izračunano:

Za občasno neplačano delovno silo:

$$AVEHRS1 = \{ [C13(4)..17(4)] \} / \{ [C13(3)..17(3)] \}$$

Za občasno plačano delovno silo:

$$AVEHRS2 = \{ [C19(4) + 20(4)] \} / \{ [C19(3) + 20(3)] \}$$

V formuli je z ukrivljenem oklepajem označena vsota postavk iz preglednice 2. Ta koeficienta se nato uporabi pri številu ur občasnega dela:

ČE JE AVEHRS1 > 0, potem je $A = \#77 / AVEHRS1$ za neplačano delo.

ČE JE AVEHRS2 > 0, potem je $C = \#83 / AVEHRS2$ za plačano delo.

Tudi ti simboli so razloženi v preglednici 2.

Preglednica 2: Evidentiranje celotne delovne sile

Številka postavke in poimenovanje	(1) Oznaka 'opravljena funkcija' ali št. oseb	(2) Letnica rojstva (zadnji dve številki)	(3) Število letnih enot dela (AWU) (x 100)	(4) Opravljene ure na leto
13 imetnik/upravitelj	51	52	53	54
14 imetnik/ ne upravitelj	Vnesite oznako	55	56	57
15 upravitelj/ ne imetnik	1/2/3	59	60	61
		63	64	65
		67	68	69
16 soprog(a) imetnika (imetnikov)	Vnesite število oseb	71	72	73
17 drugo		74	75	76
18 neplačana občasna delovna sila				77
19 upravitelj (stalna delovna sila)			78	79
20 drugo (stalna delovna sila)				81
21 plačana občasna delovna sila				83

Vir: Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja 2011, 11.

Če ni podatkov o številu ur za dovolj kmetij po regijah in tipu kmetovanja (TF), mora izračunavanje bazirati na povprečju regije (za vse tipe kmetovanja) in če vzorec še vedno ni dovolj velik, na nacionalnem povprečju (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 7). Kmetijska specifikacija TF je prikazana v preglednici 3.

Preglednica 3: Kmetijska specializacija na podlagi kod za TF v tipologiji Skupnosti

Opis TF8	Sortiranje TF na podlagi osnovnih tipov kmetovanja
Poljščine	13 specialist – pridelovalec žit, oljnic in stročnic
	14 splošno poljedelstvo
	60 mešana rastlinska pridelava
Vrtnarstvo	20 specialist – vrtnarstvo
Vinogradništvo	31 specialist – vinogradnik
Trajni nasadi	32 specialist – pridelovalec sadja in citrusov
	33 specialist – pridelovalec oljk
	34 različni trajni nasadi
Mleko	41 specialist – prireja mleka
Pašna živina	42 specialist – govedorejec – vzreja in pitanje goveda
	43 specialist – govedorejec – prireja mleka in pitanje

	44 ovce, koze in druga pašna živina
Prašiči/perutnina	50 specialist – zrnjedi - prašiči in perutnina
Mešano	71 mešana živinoreja, pretežno pašna živina
	72 mešana živinoreja, pretežno zrnjedi
	81 poljščine in pašna živina
	82 različne rastline in živinoreja

Vir: Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 3.

Za potrebe magistrske naloge smo v analizi največkrat uporabljali kategorijo T5, ki predstavlja mleko in je osnovna dejavnost na kmetiji.

Vložek dela (zaposlenost) v kmetijstvu je zaradi upoštevanja občasnega (angl.: part time) in sezonskega dela merjen v polnovrednih delovnih močeh (PDM). Ena PDM je ekvivalentna eni osebi, ki je polno zaposlena v kmetijski enoti kmetijske dejavnosti eno leto (1.800 ur). Celotna delovna sila v kmetijstvu zajema plačano in neplačano delovno silo.

Po EUROSTAT-ovi metodologiji iz leta 2005 se za merjenje realnega dohodka iz kmetijstva izračunavajo trije kazalniki. Najpomembnejši je prvi kazalnik:

- *Indeks realnega dohodka faktorjev* v kmetijstvu na polnovredno delovno moč ustreza realni (deflacionirani) neto dodani vrednosti v stroških faktorjev na polnovredno delovno moč. Neto dodana vrednost v stroških faktorjev se izračuna, tako da se vrednosti kmetijske proizvodnje v osnovnih cenah odšteje vrednost vmesne potrošnje in potrošnje stalnega kapitala in prišteje vrednost drugih subvencij na proizvodnjo ter odšteje vrednost drugih davkov na proizvodnjo. Dobljeno vrednost delimo s številom polnovrednih delovnih moči.
- *Indeks realnega neto podjetniškega dohodka* na neplačano polnovredno delovno moč dobimo, če od neto dodane vrednosti po faktorskih stroških odštejemo sredstva za zaposlene ter plačane rente in obresti ter prištejemo dobljene obresti. Dobljeno vrednost delimo s številom neplačanih polnovrednih delovnih moči.
- *Indeks realnega neto podjetniškega dohodka* iz kmetijstva dobimo, če od neto dodane vrednosti po faktorskih stroških odštejemo sredstva za zaposlene ter plačane rente in obresti ter ji prištejemo dobljene obresti (Žaucer 2006, 1).

V skupino *Skupaj število glav velike živine (GVŽ)* štejemo število kopitarjev, goveda, ovac, koz, prašičev in perutnine na gospodarstvu (letno povprečje), pretvorjeno v GVŽ. Vključeni niso čebelji panji, zajci in druge živali. Živali, ki ne pripadajo imetniku, temveč jih ta posreduje na osnovi pogodbene reje, se upoštevajo glede na njihovo letno prisotnost (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 11).

Eden od pokazateljev intenzivnosti pridelovanja je število živali, ki jih izražamo s številom velike živine (GVŽ) na površino enoto kmetijskega zemljišča (GVŽ/ha). Več ko je živali na enoto površine, večja je obremenitev in intenzivnejša je kmetijska pridelava.

Po ustaljeni metodologiji predstavlja 1 GVŽ 500 kg žive teže živali. Glede na to je preračunano število glav različnih kategorij živali s pomočjo koeficientov na skupni imenovalec (GVŽ) (Kovačič 1996, 105).

Med *ostale prihodke* spadajo zakupljena zemlja, ki je pripravljena za setev, prejemki od občasnega oddajanja krmnih območij, oddaja paše v najem, gozdni izdelki, pogodbeno delo za druge, oddajanje opreme v najem, obresti na tekoča sredstva, ki so potrebna za obratovanje gospodarstva, prejemki od turizma, prejemki, ki se nanašajo na prejšnja računovodska leta, drugi izdelki in proizvodi (npr. proizvodnja osnovnih sredstev) (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 13).

K *DDV na investicije* se je štelo, da je za namene izračuna prihodkov primernejše, da se ta znesek obravnava ločeno od skupne bilance DDV. Običajno gre za velik znesek, ki nima nobene povezave z letno proizvodnjo. Če bi se ta znesek upošteval pri bilanci DDV, bi popačil bilanco subvencij za tekoče poslovanje in davkov nanj (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 17).

Neto dodana vrednost kmetije/PDM se računa na enoto kmetijskega dela upošteva razlike, ki jih mora plačati kmetijsko gospodarstvo (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 18).

Dohodek kmečke družine/PDM se tudi računa na enoto družinskega dela. Upošteva razlike v družinski delovni sili, ki jo je treba plačati na kmetijsko gospodarstvo (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 18).

Če od neto dodane vrednosti odštejemo stroške z zunanjimi dejavniki (plače delavcem, najemnine in obresti), dobimo del novo ustvarjene vrednosti, ki pripada kmečki družini ter dajatve državi (Pajntar 1997, 23). Govorimo o kategoriji, ki dejansko največ pove o blagostanju kmečke družine. Lahko bi tudi rekli, da je dohodek kmečke družine primerljiv z neto plačo, ki ji je treba prišteti davek (na katastrski dohodek in druge, če je kmetija obdavčena po prometu).

Zemljišča, trajni nasadi in kvote. V to kategorijo spadajo zemljišča in zgradbe: kmetijska zemljišča, trajni nasadi, izboljšave zemljišč, kvote in druge predpisane pravice (skupaj s stroški pridobitve) ter gozdna zemljišča. Kvote (in druge predpisane pravice), pridobljene brezplačno, se ne vrednotijo kot sredstva (zabeleži se le njihova prodaja) (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 18).

Okoljska plačila so plačila za ukrepe povezane z varovanjem okolja (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 16). Cilj ukrepa je vzpostaviti ravnotežje med kmetijsko pridelavo ter varovanjem narave in okolja. Ukrep je namenjen podpori okolju prijaznih načinov kmetovanja. Podpore se izplačujejo na ha obdelanih kmetijskih zemljišč oz.

v nekaterih primerih na žival in so namenjene delnemu kritju stroškov dodatno vloženega dela zaradi okoljevarstvenih in krajinskih zahtev ter za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 12–13).

V okviru kmetijsko okoljskih plačil se v Sloveniji izvajajo naslednji podukrepi, ki vplivajo na:

1. Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje:
 - ohranjanje kolobarja;
 - ozelenitev njivskih površin;
 - integrirano poljedelstvo;
 - integrirano sadjarstvo;
 - integrirano vinogradništvo;
 - integrirano vrtnarstvo;
 - ekološko kmetovanje.

2. Ohranjanje naravnih danosti, biotske raznovrstnosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine:
 - planinska paša;
 - košnja strmih travnikov;
 - košnja grbinastih travnikov;
 - travniški sadovnjaki;
 - reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali;
 - predelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin;
 - sonaravna reja domačih živali;
 - ohranjanje ekstenzivnega travinja.

3. Varovanje zavarovanih območij:
 - reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri;
 - ohranjanje posebnih travniških habitatov;
 - ohranjanje travniških habitatov metuljev;
 - ohranjanje steljnikov;
 - ohranjanje ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000;
 - pokritost tal na vodovarstvenem območju (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 12–13).

Najmanjša velikost površine kmetijskega zemljišča iste rabe, za katero je mogoče pridobiti plačilo za en kmetijsko okoljski podukrep, je 0,1 ha, na kmetijskem gospodarstvu pa mora biti skupno vsaj 0,3 ha kmetijskih zemljišč za ta podukrep, razen, če s pogoji za posamezne podukrepe ni drugače določeno (npr. integrirano sadjarstvo).

Upravičenci so kmetijska gospodarstva, ki so vpisana v register kmetijskih gospodarstev v skladu s predpisom, ki ureja register kmetijskih gospodarstev ter se v izvajanje teh podukrepov vključijo prostovoljno in izpolnjujejo predpisane pogoje.

Če na kmetijskem gospodarstvu skupni obseg kmetijskih zemljišč v uporabi, vključenih v kmetijsko okoljske podukrepe, presega 100 ha, se znesek plačil za te podukrepe zniža za 50 % za tiste površine, ki presegajo 100 ha (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 12–13).

Preglednica 4: Plačila na hektar zemljišč

Površina	Znesek EUR/ha
Njivske površine	600
Trajni nasadi	900
Travinje (trajno travinje)	450

Vir: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 12–13.

Preglednica 4 prikazuje najvišje zneske plačil na ha zemljišč upravičenca, ki jih je možno pridobiti s kombinacijo kmetijsko okoljskih podukrepov.

Izravnalna plačila za OMD so plačila za območja z omenjenimi dejavniki (OMD) za kmetijsko proizvodnjo. Ukrep izravnalnih plačil za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost je bil eden od osrednjih delov reforme kmetijske politike v Sloveniji, ki se je izvajal v obdobju 2000–2003 in je predstavljal prehod od proizvodno vezanih plačil na sistem proizvodno nevezanih plačil, to je plačil na ha. Ta plačila so bila usmerjena v zagotavljanje stabilne demografske strukture in poseljenosti, ohranjanje zemljiških potencialov, krajine ter naravne in kulturne dediščine podeželja.

Kmetijsko okoljski ukrepi (ukrepi SKOP) so se izvajali v obdobju 2001–2003. Plačila za te ukrepe, ki so se izplačevala na ha obdelovalnih kmetijskih zemljišč oz. na žival, so bila namenjena zmanjševanju negativnih vplivov kmetijstva na okolje, ohranjanju naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine ter varovanje zavarovalnih območij.

Do leta 2003 so se ukrep OMD in ukrepi SKOP v celoti financirali iz proračuna RS, od leta 2004 dalje pa v okviru Programa razvoja podeželja za RS 2004–2006 (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 4).

V programskem obdobju 2007–2013 se želi doseči nadgradnjo dosedanjih dosežkov na področju razvoja podeželja. Temu je namenjen Program razvoja podeželja RS (PRP) za programsko obdobje 2007–2013, pripravljen in sprejet v tesnem sodelovanju s strokovnimi institucijami, socialnimi partnerji in nevladnimi organizacijami.

PRP 2007–2013 je skupni programski dokument Slovenije in Evropske komisije in predstavlja programsko osnovo za črpanje finančnih sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). Zasnovan je tako, da sledi doseganju zastavljenih ciljev Lizbonske strategije, ki so usmerjeni v izboljšanje razmer v EU na področjih zaposlovanja, inovativnosti, podjetništva, liberalizacije in varovanja okolja.

Podlaga za pripravo PRP 2007–2013 je Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007–2013 (NSN), katerega splošni cilj je uravnotežen razvoj podeželskih območij Slovenije. Doseganju tega cilja so namenjene tudi aktivnosti PRP 2007–2013, ki upoštevajo razvojne potrebe in možnosti slovenskega podeželja. Namenjene so izboljšanju konkurenčnosti vseh treh sektorjev primarne proizvodnje – kmetijstva, živilstva in gozdarstva – ter krepitvi večnamenske vloge kmetijstva in gozdov ob upoštevanju splošnih načel trajnostnega razvoja. Za uspešen razvoj kvalitetnega podeželja je potrebno okrepiti tudi ekonomsko in socialno stanje podeželja ter uveljaviti podjetniško miselnost za povečanje zaposlenosti. Pozornost pa je namenjena tudi vzdrževanju kulturne krajine, varovanju okolja, trajnostnemu gospodarjenju z obnovljivimi naravnimi viri ter ohranjanju poseljenosti in identitete podeželja (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 5).

Cilj ukrepa je ohranjanje in spodbujanje sonaravnih sistemov kmetovanja, ohranjanje kulturne krajine, trajnostna raba kmetijskih zemljišč in ohranitev delovnih mest na podeželju. Predmet podpore je izravnalno plačilo gospodarstvom v OMD, ki krije stroške, nastale v teh območjih zaradi posebnih naravnih danosti, ki neugodno vplivajo na kmetovanje. Višina izravnalnega plačila slika 5 je odvisna od razvrstitve kmetijskih gospodarstev v eno izmed kategorij, ob upoštevanju razmejitev OMD in okoljskih značilnosti posameznega območja. Upravičenci so kmetijska gospodarstva, ki obdelujejo kmetijska zemljišča v OMD. Plačila se za površine, ki presegajo obseg 100 ha postopno znižujejo, in sicer tako da površine nad 100 ha dobijo 50 % predvidenega plačila (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 4–12).

Preglednica 5: Izravnalna plačila na hektar

Vrsta kmetijskega gospodarstva	Višina plačila na ha v EUR
Gorsko-višinske	185,30
Planine	185,30
Strma	158,40
Kraška	158,40
Gričevnato hribovita	130,30
Različni neugodni pogoji	63,90
Osnovna	25,00

Vir: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2007a, 12.

Neto dodana vrednost kmetije je v osnovnih cenah enaka kmetijski proizvodnji v osnovnih cenah, zmanjšani za vmesno potrošnjo v kupčevih cenah in porabo stalnega kapitala. Neto dodana vrednost je enaka tudi vsoti sredstev za zaposlene, drugih davkov na proizvodnjo, neto

poslovnega presežka oz. neto raznovrstnega dohodka, druge subvencije na proizvodnjo so odštete (Žaucer 2006, 1). Prihodek kmetijskega gospodarstva se meri z oceno neto dodane vrednosti na kmetiji (NDV; angl.: Farm Net Value Added)⁴ ali pa z neto prihodkom kmetije (NP; angl.: Farm Net Income)⁵. NDV predstavlja nadomestilo vseh produkcijskih faktorjev kmetije (zemlja, kapital in delo), lastnih in tistih v najemu. NDV je vsota cene proizvoda in neposrednih plačil (tekoča neposredna plačila minus davki) minus vsota sprotne porabe in amortizacije. Potemtakem lahko kot indikator ekonomskega učinka kmetijskih gospodarstev uporabimo prav NDV, od koder moramo odšteti še plače, najemnine in obresti ter prišteti nadomestila in davek na investicije z upoštevanjem lastnega dela in kapitala (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja 2008, 6).

Če od bruto dodane vrednosti, katero dobimo, če skupnemu prihodku najprej prištejemo subvencije, dajatve in vrednost investicij v obratna sredstva, nato pa od tega skupnega zneska odštejemo vmesno porabo (se pravi vse spremenljive stroške razen tistih z zunanjimi dejavniki) in amortizacijo dobimo NSV, ki je bila že v preteklosti glavni kazalnik dohodka kmetije in ki je namenjena predvsem kmečki družini, še vedno pa poleg dohodka kmečke družine vsebuje tudi vrednost, ki smo jo poimenovali stroški z zunanjimi dejavniki (plače najetim delavcem, najemnine in obresti). Ker je v veliki meri odvisna od zadolženosti kmetije, angažiranja tuje delovne sile in najema osnovnih sredstev, nam tudi ne pove vsega o uspešni gospodarnosti na kmetiji (Pajntar 1997, 22–23).

Med dohodek kmečke družine sodijo nadomestila za stalne proizvodne dejavnike (delo, zemljišča in sredstva) in nadomestila za podjetniška tveganja v obračunskem letu. Standardizirani rezultati FADN zato ne uporabljajo ocene nadomestil za družinske dejavnike (stroški za delo, zemljišča in družinska sredstva) (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 18).

4.3 Testiranje hipotez

Opredeljena temeljna teza raziskave je testirana s tremi raziskovalnimi domnevami oz. hipotezami. Vsaka domneva je podrobneje opredeljena v nadaljevanju.

H1: Nekmetijski dohodki izboljšujejo finančni položaj poslovanja kmetije.

Obravnavana spremenljivka: FADN podatki (ekonomska velikost kmetije – ESU, skupaj vložek dela – PDM, skupaj GVŽ in zemljišča, trajni nasadi in kvote).

⁴ Neto dodano vrednost na kmetiji (NDV) dobimo tako, da skupno vmesno porabo (za kmetijo specifični stroški in presežki) in amortizacijo odštejemo od prejemkov kmetije (skupni proizvodni učinek in neposredna plačila).

⁵ Neto prihodek na kmetiji dobimo tako, da k NDV prištejemo neposredna plačila za investicije ter odštejemo skupne zunanje stroške (plače, najemnine in obresti).

Spremenljivka, s katero primerjamo vzorčno povprečje ostalih prihodkov, je primerjava obravnavane kmetije z ostalimi FADN kmetijami, ki se ukvarjajo z mlečno proizvodnjo v Sloveniji.

Podatki iz vzorca:

Ekonomska velikost kmetije (ESU) = $\bar{X} = 23,22$ ESU

Skupaj vložek dela = $\bar{X} = 2,42$ AWU

Skupaj glav živine = $\bar{X} = 39,51$ GVŽ

Zemljišče, trajni nasadi in kvote = $\bar{X} = 1,60$ ha

Ostali prihodki = $\bar{X} = 4.654,27$ EUR

Preverjamo domnevi:

- $H_0: \mu = 1$ oz. $\mu - 1 = 0$
- $H_1: \mu > 1$ oz. $\mu - 1 > 0$

Pri tej domnevi je treba preveriti razliko med aritmetično sredino za neodvisni vzorec oz. uporabiti preizkus skupin. Domneva je preizkušena s postopkom 'One Sample t-test'. V povprečju imajo zemljišča, trajni nasadi in kvote najnižjo vrednost ($M = 1,60$), sledi skupaj vložek dela ($M = 2,42$), ekonomska velikost kmetije ($M = 23,22$) in nato še skupaj GVŽ ($M = 39,51$) v primerjavi z ostalimi prihodki, ki imajo povprečno aritmetično sredino ($M = 4.654,27$). Med ostale prihodke štejemo vse dohodke kmetije, ki niso neposredno vezani na njeno osnovno dejavnost. Ta razlika je statistično pomembna, saj je dvostranska verjetnost v vseh primerih manjša od 0,05. Domnevo tako lahko sprejmemo.

Metoda: t-test za en vzorec (angl.: One Sample t-test) pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$.

Preglednica 6: Sedanje vrednosti uporabljenih spremenljivk

	število	povprečje	standardni odklon	standardna napaka
Ekonomska velikost	1.221	23,22	17,11	0,49
Skupaj vložek dela (PDM)	1.221	2,42	0,85	0,02
Skupaj število GVŽ	1.221	39,51	31,87	0,91
Zemljišča, trajni nasadi in kvote	1.221	1,6	9,3	2,66
Ostali prihodki	1.221	4.654,27	6,49	1,86

V preglednici 6 so prikazane sedanje vrednosti spremenljivk, ki smo jih uporabili pri analizi in so opisane v nadaljevanju. Povprečna vrednost ekonomske velikosti kmetije (ESU) izračunane na vzorcu znaša 23,22. Standardni odklon je enak kvadratnemu korenu iz variance in se izraža v enakih enotah kot spremenljivka in njena aritmetična sredina. Standardni odklon uporabljamo tudi kot mero reprezentativnosti aritmetične sredine. Manjši kot je standardni odklon (v primerjavi z aritmetično sredino), manjše so razlike med dejanskimi vrednostmi

spremenljivke in njeno aritmetično sredino ter obratno. Če so vrednosti spremenljivke enake, tedaj je standardni odklon enak nič. V našem primeru znaša 17,11. Standardna napaka pri porazdelitvi vzorčnih aritmetičnih sredin na vseh možnih vzorcih ekonomske velikosti kmetije (ESU) velikosti 1.221 enot je 0,49. S standardno napako ocene aritmetične sredine merimo zanesljivost vzorca. Manjša kot je njena vrednost, manjša je variabilnost med vzorčnimi povprečnimi vrednostmi.

Povprečna vrednost skupnega vložka dela (PDM), izračunana na vzorcu je 2,42, skupno število GVŽ znaša 39,51, povprečna vrednost zemljišč trajnih nasadov in kvot je 1,60 in povprečna vrednost ostalih prihodkov, izračunana na vzorcu je 4.654,27 oz. 4.654,27 EUR. Standardni odklon za skupni vložek dela (PDM) je 0,85, skupno število GVŽ je 31,87, vrednost zemljišč, trajnih nasadov in kvot je 9,30 in ostalih prihodkov 6,49. Standardna napaka pri porazdelitvi vzorčnih aritmetičnih sredin na vseh možnih vzorcih skupnega vložka dela (PDM) velikosti 1.221 enot je 0,02, skupnega števila GVŽ je 0,91, zemljišč, trajnih nasadov in kvot je 2,66 ter ostalih prihodkov 1,86.

Iz opravljene analize izhaja, da imajo ostali prihodki najvišjo aritmetično sredino v primerjavi z ostalimi analiziranimi spremenljivkami. Tudi standardni odklon je nizek v primerjavi z aritmetično sredino, iz česar izhaja, da so manjše razlike med dejansko vrednostjo spremenljivke in njeno aritmetično sredino. S standardno napako ocene aritmetične sredine smo merili zanesljivost vzorca in dokazali, da je njegova vrednost 1,86, kar je v primerjavi z višino aritmetične sredine zadovoljivo.

V nadaljevanju smo preizkušali domnevo o eni aritmetični sredini in jih prikazali v preglednici 7.

Preglednica 7: Preizkus domneve o eni aritmetični sredini

	Razlika vrednosti = 0					
	t	stopinje prostosti	dvostranska verjetnost	povprečna razlika	razlika	
					spodnja	zgornja
Ekonomska velikost	47,42	1.220	0,000	23,22	22,26	24,18
Skupaj vložek dela (PDM)	99,42	1.220	0,000	2,42	2,37	2,46
Skupaj število GVŽ	43,32	1.220	0,000	39,51	37,72	41,30
Zemljišča, trajni nasadi in kvote	60,15	1.220	0,000	1,60	1,55	1,65
Ostali prihodki	2,50	1.220	0,012	4.654,27	1.008,37	8.300,18

Domnevi:

- $H_0: \mu = 1$ oz. $\mu - 1 = 0$
- $H_1: \mu \neq 1$ oz. $\mu - 1 \neq 0$

Testna statistika t za ekonomsko velikost kmetije ima vrednost 47,42, za skupen vložek dela 99,42, za skupno število GVŽ 43,32 ter za zemljišča, trajne nasade in kvote 60,15. Pozitivna vrednost pomeni, da je vzorčna aritmetična sredina pri ekonomski velikosti kmetije 23,22, pri skupnem vložku dela 2,42, skupnem številu GVŽ 39,51 in zemljiščih, trajnih nasadih in kvotah 1,60 in je večja od hipotetične aritmetične sredine ($\mu_H=1$). Verjetnost, da bi na konkretnem vzorcu dobili takšno ali po absolutni vrednosti večjo eksperimentalno vrednost testne statistike t (s 1.220 prostostnimi stopnjami) ob pravilni ničelni domnevi, je v vseh primerih 0,000 (dvostranska statistična značilnost).

Sklep: ker je v vseh primerih verjetnost zelo majhna (manjša od 0,05), alternative lahko zavrnamo. Verjetnost, da smo se s takšnim zaključkom zmotili, je namreč 0 %. Z 0 % tveganjem torej trdimo, da je povprečna vrednost ekonomske velikosti kmetije, skupnega vložka dela, skupnega števila GVŽ ter zemljišč, trajnih nasadov in kvot različna od njihovih aritmetičnih sredin.

Testna statistika t za ostale prihodke ima vrednost 2,51. Pozitivna vrednost pomeni, da je vzorčna aritmetična sredina (4.654,27) večja od hipotetične aritmetične sredine ($\mu_H=1$). Verjetnost, da bi na konkretnem vzorcu dobili takšno ali po absolutni vrednosti večjo eksperimentalno vrednost testne statistike t (s 1.220 prostostnimi stopnjami) ob pravilni ničelni domnevi, je 0,012 (dvostranska statistična značilnost).

Sklep: ker je verjetnost zelo majhna (manjša od 0,05), alternativo lahko zavrnamo. Verjetnost, da smo se s takšnim zaključkom zmotili, je namreč 1 %. Z 1 % tveganjem torej trdimo, da je povprečna vrednost ostalih prihodkov različna od aritmetične sredine.

Iz dobljenih rezultatov lahko ugotovimo, da od aritmetične sredine najbolj izstopajo ostali prihodki, ki so pomembni za ugotavljanje finančnega položaja nekmetijske dejavnosti na kmetiji.

Pri 95 % stopnji zaupanja lahko tudi trdimo, da je razlika med hipotetično vrednostjo in populacijsko aritmetično sredino med 22,26 in 24,18 oz. da je povprečna vrednost ekonomske velikosti kmetije enaka, in sicer v intervalu med 22,26 in 24,18, pri skupnem vložnem delu med 2,37 in 2,46, povprečnem številu GVŽ med 37,72 in 41,30, pri povprečni vrednosti zemljišč, trajnih nasadov in kvot med 1,55 in 1,65 in pri ostalih prihodkih med 1.008,37 in 8.300,18 oz. da je njihova povprečna vrednost v enakem intervalu.

Ker je verjetnost zelo majhna (manjša od 0,05) v vseh petih primerih, lahko alternativo zavrnamo. Verjetnost, da smo se s takšnim zaključkom zmotili, je namreč 0 oz. 1 %. Z 0 oz. 1 % tveganjem, torej trdimo, da je povprečna vrednost ekonomske velikosti kmetije, skupni vložek dela, skupno število GVŽ, zemljišča, trajni nasadi in kvote ter ostali prihodki enaka aritmetični sredini, katero smo dobili z opravljeno analizo.

Po opravljeni analizi lahko trdimo, da v povprečju nekmetijski dohodki izboljšujejo finančni položaj kmetije, saj je povprečna vrednost aritmetične sredine (ostalih prihodkov) 6,49, povprečna standardna napaka je 1,86 kot sami kmetijski dohodki, katerih povprečna vrednost aritmetične sredine (ekonomske velikosti kmetije, skupnega vloženega dela, skupaj GVŽ ter zemljišča, trajnih nasadov in kvot) znaša 16,69, povprečna standardna napaka je 1,02. Ta razlika je statistično pomembna t (1.221) je v povprečju enaka 62,58, kar pomeni, da je statistična značilnost $p < 0,05$, zato hipotezo lahko sprejmemo.

Rezultati kažejo, da imajo ostali prihodki najvišjo povprečno aritmetično sredino. Najvišji standardni odklon pa ima skupno število GVŽ. Ostali prihodki so tudi najbolj razširjena kategorija, ki jo obravnavamo saj poleg zakupljenih zemljišč vključujejo tudi pogodbeno dela, obresti na tekoča sredstva in drugo. Zato lahko potrdimo hipotezo, da nekmetijski dohodki, kateri vključujejo tudi ostale prihodke, izboljšujejo finančni položaj poslovanja kmetije.

Iz opravljene analize lahko sklepamo, če kmetija izbere pravilno dopolnilno dejavnost, se povečajo nekmetijski dohodki, popravi pa se tudi finančni položaj kmetije.

H2: Velikost kmetije je pomembna za nekmetijsko dejavnost kmetije.

Preverjanje domneve o enakosti več kot dveh aritmetičnih sredin (ANOVA)

Postavimo domnevi:

- Ničelna domneva (H_0): vzorčne aritmetične sredine so enake.
- Osnovna domneva (H_1): vsaj ena vzorčna aritmetična sredina se razlikuje od ostalih.

Preverimo, če so populacijske aritmetične sredine konsistentne z ničelno domnevo. Izračunamo, kakšna je verjetnost, da smo dobili obstoječe razlike v vzorčnih aritmetičnih sredinah ob predpostavki, da na populaciji ni razlik. Če je ta verjetnost zelo majhna (manjša od 5 %), potem zavrnemo ničelno domnevo in zaključimo, da med vzorci obstaja razlika. Če je pa verjetnost velika (večja od 5 %), potem ničelne domneve ne moremo zavrniti in zaključimo, da nimamo dokazov o razliki vzorčnih aritmetičnih sredinah.

Verjetnost, da je ničelna domneva nepravilna določimo s primerjavo variabilnosti med vzorčnimi aritmetičnimi sredinami skupinami z variabilnostjo posameznih enot znotraj vsakega vzorca/skupine – primerjamo variabilnost med vzorci/skupinami z variabilnostjo znotraj vzorcev/skupin (Žiberna 2008, 8).

Normalnost: (odvisna) spremenljivka, za katero računamo povprečje, se znotraj vsakega vzorca porazdeljuje normalno.

Enakost varianc: variabilnost posameznih enot znotraj vsakega vzorca je enaka (Žiberna 2008, 8).

Če je zadoščeno prejšnjima postavkama, lahko uporabimo F-test (analizo variance) za testiranje domnev o razliki aritmetičnih sredin. Če imamo velik vzorec (npr. večji od 30 v vsaki skupini), lahko uporabimo F-test, tudi če predpostavki o normalnosti ni popolnoma zadoščeno. Pomembno je, da je porazdelitev v vseh vzorcih približno enaka (npr. povsod enako aritmetična v desno). Pri majhnih vzorcih pa ne moremo uporabiti F testa (Žiberna 2008, 36). Ker v našem primeru variance med populacijami niso enake, preverimo predpostavke o enakosti varianc z Levenovim testom. V kolikor bo Levenov test pokazal statistično značilne razlike (ničelna domneva pravi, da so variance enake), potem moramo namesto F-testa v ANOVI vzeti robusten test enakosti povprečij – Welch test, ker imamo opravka z nehomogenimi variancami.

Hipoteza bo testirana z uporabo analize variance (ANOVE) in s pomočjo Welchevega testa, kjer se bo obravnavalo povprečje za FADN kmetije z nekmetsko dejavnostjo po ekonomski velikosti kmetije (angl.: Economic size unit –ESU) in izbrano kmetijo.

Preverjamo domnevo:

- $H_0: \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_k \quad k > 2$
- H_1 : vse μ_j niso enake (vsaj eno povprečje je različno)

Preglednica 8: Opisne statistike za analizirane spremenljivke (1. del)

	število	povprečje	standardni odklon	standardna napaka
DDV na investicije	217	22,36	16,10	1,09
Neto dodana vrednost	266	22,63	16,07	0,99
Dohodek kmečke družine	243	22,08	16,50	1,06
Okoljska plačila	242	24,06	18,00	1,16
Izravnalna plačila	253	24,85	18,60	1,17
Skupaj	1.221	23,22	17,11	0,49

Preglednica 9: Opisne statistike za analizirane spremenljivke (2. del)

	95% intervalov zaupanja za povprečja		minimum	maksimum
	spodnja meja	zgornja meja		
DDV na investicije	20,21	24,52	3,16	98,58
Neto dodana vrednost	20,69	24,57	3,18	101,12
Dohodek kmečke družine	20,00	24,17	3,09	100,86
Okoljska plačila	21,78	26,34	2,88	92,03
Izravnalna plačila	22,54	27,15	2,33	97,64
Skupaj	22,26	24,18	2,33	101,12

V preglednicah 8 in 9 so prikazane opisne statistike za DDV na investicije, neto dodano vrednost, dohodek kmečke družine, okoljska plačila in izravnalna plačila glede na ekonomsko velikost.

Na osnovi opravljene analize lahko zavrnilo alternativo H_0 , da so variance med sabo enake in sprejmemo alternativno domnevo, da se vsaj ena varianca razlikuje od drugih H_1 . Ničelno hipotezo namreč lahko zavrnilo pri tveganju 0 %. Razlike v povprečni vrednosti FADN podatkov med DDV na investicije, neto dodano vrednostjo, dohodkom kmečke družine, okoljskimi plačili in izravnalnimi plačili so statistično značilne pri 0 % tveganju. Za potrebe nadaljnje analize smo opravili preizkus domneve o enakosti več kot dveh aritmetičnih sredin, ki je prikazan v preglednici 10.

Preglednica 10: Preizkus domneve o enakosti več kot dveh aritmetičnih sredin

	vsota kvadratov	stopinje prostosti	povprečni kvadratni odklon	F-statistika	stopnja značilnosti
Varianca med skupinami	1.407,42	4	351,86	1,20	0,31
Varianca znotraj skupin	355.617,90	1.216	292,45		
Skupaj	357.025,33	1.220			

Domneve:

- $H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2 = \sigma_3^2$
- H_1 : vsaj eno povprečje je različno

Če bi bile variance med seboj enake bi lahko uporabili F-test. Z Levenovim testom smo ugotovili, da je vsaj ena od varianc različna, zato namesto F-testa uporabimo robusten test enakosti povprečij – Welch test.

Preglednica 11: Test homogenosti varianc

Levenova statistika	stopinje prostosti 1	stopinje prostosti 2	stopnja značilnosti
1,40	4	1.216	0,23

Preglednica 11 prikazuje test homogenosti varianc. Iz tega izhaja, da pri testu homogenosti varianc Levenov test pri 5 % tveganju v nobenem primeru ne pokaže statistično značilnih razlik in ne moremo zavrniti ničelne domneve, da so vse variance enake. F-test pokaže značilne razlike le za ekonomsko velikost, da zavržemo ničelno domnevo in sprejmemo sklep, da je povprečna vrednost ekonomske velikosti vsaj v eni skupini drugačna. Za ostale spremenljivke ničelne domneve ne moramo zavrniti.

Domneve:

- $H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3$

- H_1 : vsaj eno povprečje je različno.

Preglednica 12: Welchev test enakosti populacijskih aritmetičnih sredin

	statistika	stopinje prostosti 1	stopinje prostosti 2	stopnja značilnosti
Welch	1,13	4,00	603,74	0,34

V preglednici 12 je prikazan Welchev test enakosti populacijskih aritmetičnih sredin.

Sklep: Pri 34,2 % tveganju lahko trdimo, da vse populacijske aritmetične sredine niso enake.

Vsaj ena spremenljivka ima statistično značilen vpliv na ekonomsko velikost kmetij. S pomočjo ANOVE smo ugotovili, da je model kot celota primeren, ker vključuje tudi statistično neznačilne spremenljivke (vsaj ena od spremenljivk ima statistično značilen vpliv). Na osnovi opravljene analize lahko potrdimo hipotezo, da je velikost kmetije pomembna za nekmetijsko dejavnost, saj F-test pokaže značilne razlike le za ekonomsko velikost, da je povprečna vrednost ekonomske velikosti vsaj v eni skupini drugačna. Iz tega izhaja, da si le večje kmetije lahko privoščijo dopolnilno dejavnost, ker je s tem povezana začetna investicija v prostor, finančna vlaganja v iskanje trga ter marketing, kar si majhne kmetije ne morajo privoščiti.

H3: Donosnost poslovanja ekološke kmetije, ki proizvaja in prodaja mleko in mlečne izdelke, na Kočevskem je nižja od donosnosti podobnih kmetij drugod po Sloveniji.

Pri preverjanju hipoteze smo najprej izračunali donosnost za izbrano kmetijo. Dobljeni rezultati so prikazani v preglednici 13.

Preglednica 13: Izračun donosnosti sredstev in kapitala kmetije

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Čisti dobiček v EUR	111	-12.522	-4.795	11.729	-41.468	-19.421	8.877	-15.769
Delo v EUR	1.787	1.978	1.892	1.648	1.725	848	1.479	1.196
Najemnina v EUR	982	989	1.002	1.023	246	1.685	1.124	1.365
Subvencije v EUR	4.558	4.750	5.082	6.416	11.983	0	12.499	0
Sredstva v EUR	2.638	12.463	7.956	5.257	48.887	10.820	4.925	12.457
Kapital v EUR	2.356	9.835	5.423	4.887	42.853	7.514	3.652	9.339
Donosnost sredstev v %	4,22	-100,47	-60,27	223,12	-84,82	-179,48	180,23	-126,59
Donosnost kapitala v %	4,72	-127,32	-88,41	240,00	-96,77	-258,46	243,06	-168,85
Neto dodana vrednost v EUR	6.782	24.276	15.273	11.793	93.465	19.182	10.057	22.992
Dohodek kmečke družine v EUR	8.570	26.058	17.460	15.537	103.477	16.648	19.952	20.430

Preglednica 13 kaže, da se donosnost sredstev iz leta v leto spreminja. Leta 2004 je bila 4,22 %, nato je bila zaradi negativnega dobička tudi donosnost negativna, v letu 2006 se je

malenkost popravila, čeprav je bila še vedno – 60,27 %. Najvišja donosnost sredstev je bila leta 2007, znašala je kar 223,12 %. To pomeni, da je v tem letu 100 EUR vloženih sredstev kmetiji prineslo 223,12 EUR dobička. V letu 2008 se je donosnost precej znižala, za kar 307,94 odstotnih točk. Razlog za tako veliko spremembo v donosnosti sredstev glede na prejšnje leto je povečanje osnovnih sredstev kmetije (nakup novega traktorja) za 829,91 %, ki mu ni sledilo povečanje čistega dobička. Tako je bila kmetija manj učinkovita kot leto poprej. Leta 2009 je višina donosnosti sredstev dosegla najnižjo raven v analiziranem obdobju od leta 2004 do 2011. Glede na predhodno leto je padec donosnosti sredstev znašal 111,60 %. Kazalec donosnosti je bil – 179,48 %. V tem letu so se sredstva zmanjšala za 77,87 %, čisti dobiček pa se je povečal glede na predhodno leto, čeprav je še vedno negativen. V letu 2010 beležimo pozitiven čisti dobiček in nekoliko manjša sredstva glede na leto 2009, donosnost sredstev znaša 180,23 %. Leta 2011 je čisti dobiček negativen, kar je posledica ne izplačanih subvencij po ha obdelovalne zemlje. Sredstva so se kljub temu povečala donosnost sredstev pa je negativna in znaša, – 126,59 %.

Na podobno gibanje kakor je donosnost sredstev kaže tudi donosnost kapitala. Leta 2004 je bila donosnost kapitala 4,72 %. To pomeni, da je vsakih 100 EUR vloženega kapitala prineslo kmetiji 4,72 EUR dobička. Donosnost kapitala je v naslednjih dveh letih padala, ker se je velikost kapitala povečevala, čisti dobiček pa temu trendu ni sledil. V letu 2005 in 2006 je kapital dosegel negativno donosnost, in sicer je znašala – 127,32 % oz. – 88,41 %. Leto 2007 je bilo za kmetijo precej dobičkonosno, kapital je znašal 240 %, kar je za 328,41 odstotnih točk več kot leto poprej. Naslednji dve leti imata zopet slabo donosnost kapitala, saj sta v obeh letih negativna, v letu 2009 doseže najnižjo vrednost, ki znaša – 258,46 %. Najvišjo raven donosnosti kapitala kmetija doseže leta 2010, ta namreč znaša 243,06 %, kar je za 501,52 odstotne točke več kot leto poprej. Leto 2010 za kmetijo ni najbolj naklonjeno, saj 100 EUR vloženega kapitala kmetiji prinese 168,85 EUR izgube. Glede na leto 2009 je to za 411,91 odstotnih točk manj kapitala. Na donosnost sredstev in kapitala močno vpliva tudi način kmetovanja. Tu ne smemo pozabiti, da je kmetija leta 2007 prešla iz sonaravnega v ekološko kmetovanje.

Za izvedbo nadaljnje analize je potrebno narediti t-test. Obravnavana spremenljivka pri tretji hipotezi so: FADN podatki (neto dodana vrednost kmetije in dohodek kmečke družine).

Spremenljivka, s katero primerjamo vzorčno povprečje FADN podatkov, je preverjanje aritmetične sredine.

Podatki iz vzorca:

Neto dodana vrednost kmetije = $\bar{X} = 22.250,61$ EUR

Dohodek kmečke družine = $\bar{X} = 23.193,06$ EUR

Preverjamo domnevi:

- $H_0: \mu = 1$ oz. $\mu - 1 = 0$

- $H_1: \mu > 1$ oz. $\mu - 1 > 0$

Pri tej domnevi je bilo treba preveriti razliko med aritmetično sredino za neodvisni vzorec. Domneva je preizkušena s postopkom 'One Sample t-test'. V povprečju ima neto dodana vrednost kmetije ($M = 22.250,61$) nižjo vrednost v primerjavi z dohodkom kmečke družine, ki ima višjo povprečno aritmetično sredino ($M = 23.193,06$). Ta razlika je statistično pomembna, saj je dvostranska verjetnost v vseh primerih manjša od 0,05. Domnevo tako lahko sprejmemo.

Neto dodana vrednost kmetije na enoto kmetijskega dela upošteva razlike v delovni sili, ki jih mora plačati kmetijsko gospodarstvo.

Družinski dohodek kmetije na enoto družinskega dela pa upošteva razlike v družinski delovni sili, ki jo je treba plačati na kmetijsko gospodarstvo (Evropska komisija Generalni direktorat za kmetijstvo 2006, 18).

Metoda: t-test za en vzorec (angl.: One Sample t-test) pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$.

Preglednica 14: Sedanje vrednosti uporabljenih vzorčnih spremenljivk

	število	povprečje	standardni odklon	standardna napaka
Neto dodana vrednost kmetije	1.221	22.250,61	74.246,47	2.124,80
Dohodek kmečke družine	1.221	23.193,06	75.139,21	2.150,35

Iz preglednice 14 je razvidno, da povprečna vrednost neto dodane vrednosti kmetije izračunana na vzorcu znaša 22.250,61. Standardni odklon je enak kvadratnemu korenu iz variance in se izraža v enakih enotah kot spremenljivka in njena aritmetična sredina. V našem primeru znaša 74.246,47. Standardna napaka pri porazdelitvi vzorčnih aritmetičnih sredin na vseh možnih vzorcih neto dodane vrednosti kmetije velikosti 1.221 enot je 2.124,80. Manjša kot je vrednost ocene standardne napake, manjša je variabilnost med vzorčnimi povprečnimi vrednostmi.

Povprečna vrednost dohodka kmečke družine izračunana na vzorcu je 23.193,06, standardni odklon pa 75.139,21. Standardna napaka pri porazdelitvi vzorčnih aritmetičnih sredin na vseh možnih vzorcih dohodka kmečke družine velikosti 1.221 enot je 2.150,35.

V nadaljevanju smo preizkušali domnevo o vzorčni aritmetični sredini in jo prikazali v preglednici 15.

Preglednica 15: Preizkus domneve o vzorčni aritmetični sredini

	Razlika vrednosti = 0					
	t	stopinje prostosti	dvostranska verjetnost	povprečna razlika	razlika	
					spodnja	zgornja
Neto dodana vrednost kmetije	10,47	1.220	0,00	22.250,61	18.081,95	26.419,28
Dohodek kmečke družine	10,79	1.220	0,00	23.193,06	18.974,27	27.411,85

Domnevi:

- $H_0: \mu = 1$ oz. $\mu - 1 = 0$
- $H_1: \mu \neq 1$ oz. $\mu - 1 \neq 0$

Testna statistika t za neto dodano vrednost kmetije ima vrednost 10,47. Pozitivna vrednost pomeni, da je vzorčna aritmetična sredina (22.250,61) večja od hipotetične aritmetične sredine ($\mu_H=1$).

Sklep: ker je verjetnost zelo majhna (manjša od 0,05), alternativo lahko zavrnamo. Verjetnost, da smo se s takšnim zaključkom zmotili, je namreč 0 %. Z 0 % tveganjem torej trdimo, da je povprečna neto dodana vrednost kmetije različna od njene aritmetične sredine.

Testna statistika t za dohodek kmečke družine ima vrednost 10,79. Pozitivna vrednost pomeni, da je vzorčna aritmetična sredina (23.193,06) večja od hipotetične aritmetične sredine ($\mu_H = 1$). Verjetnost, da bi na konkretnem vzorcu dobili takšno ali po absolutni vrednosti večjo eksperimentalno vrednost testne statistike t (s 1.220 prostostnimi stopnjami) ob pravilni ničelni domnevi je 0,000 (dvostranska statistična značilnost). Sklep: ker je verjetnost zelo majhna (manjša od 0,05), alternativo lahko zavrnamo. Verjetnost, da smo se s takšnim zaključkom zmotili, je namreč 0 %. Z 0 % tveganjem torej trdimo, da je povprečen dohodek kmečke družine različen od aritmetične sredine.

Pri 95 % stopnji zaupanja lahko tudi trdimo, da je razlika med hipotetično vrednostjo in vzorčno aritmetično sredino med 18.081,95 in 26.419,28 oz. da je povprečna vrednost neto dodane vrednosti kmetije enaka, in sicer v intervalu med 18.081,95 in 26.419,28.

Pri 95 % stopnji zaupanja lahko tudi trdimo, da je razlika med hipotetično vrednostjo in vzorčno aritmetično sredino med 18.974,27 in 27.411,85 oz. da je povprečna vrednost dohodka kmečke družine v enakem intervalu.

Ker je verjetnost zelo majhna (manjša od 0,05), v obeh dveh primerih lahko alternativo zavrnamo. Verjetnost, da smo se s takšnim zaključkom zmotili, je namreč 0 %. Z 0 % tveganjem torej trdimo, da je povprečna vrednost neto dodane vrednosti kmetije ter dohodkov kmečke družine enaka vrednosti njene aritmetične sredine.

Povprečne vrednosti dobljenih rezultatov kmetij, ki vodijo podatke po metodi FADN, smo primerjali tudi z izbrano kmetijo. V preglednici 16 so prikazane neto dodane vrednosti in dohodek kmečke družine za izbrano kmetijo v obdobju med leti 2004 in 2011.

Preglednica 16: Neto dodana vrednost in dohodek kmečke družine v EUR

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Neto dodana vrednost	6.782	24.276	15.273	11.793	93.465	19.182	10.057	22.992
Dohodek kmečke družine	8.570	26.058	17.460	15.537	103.477	16.648	19.952	20.430

Preglednica 17: Povprečne vrednosti donosnosti v EUR

Obdobje	FADN	izbrana kmetija	izbrana kmetija
	2004-2008	2004-2008	2009-2011
Neto dodana vrednost	22.250	30.318	17.410
Dohodek kmečke družine	23.193	34.221	19.010

Po opravljeni analizi za obdobje od leta 2004 do 2008 ne moramo potrditi hipoteze, da je donosnost poslovanja ekološke kmetije, ki proizvaja mleko in mlečne izdelke na Kočevskem, nižja od donosnosti podobnih kmetij drugod po Sloveniji. Za primerjavo donosnosti (preglednici 16 in 17) smo vzeli neto dodano vrednost kmetije, katera znaša v obravnavanem obdobju 30.318 EUR in dohodek kmečke družine, ki je ravno tako izračunan za obravnavano obdobje štirih let in znaša 34.221 EUR. Podatki niso povsem primerljivi, ker v tem obdobju kmetija še ni bila ekološka. Če vzamemo obdobje od leta 2009 do 2011, ko je kmetija že delovala kot ekološka, in razpoložljive podatke o FADN kmetijah za obdobje od leta 2004 do 2008, lahko hipotezo sprejmemo in potrdimo domnevo, da je donosnost poslovanja obravnavane kmetije nižja, kot jo imajo primerljive kmetije.

Iz dobljenih rezultatov lahko sklepamo, da je poslovanje ekološke kmetije, ki nima še razvitega trga, kateremu bi lahko ponudila izdelke pod svojo zaščiteno blagovno znamko in ekoloških cenah nedobičkonosno.

5 UGOTOVITVE

5.1 Ugotovitve pri H1

Pri H1 smo postavili trditev, da nekmetijski dohodki izboljšujejo finančni položaj poslovanja kmetije. Uporabili smo FADN podatke v obdobju od leta 2004 do 2008 za kmetije, ki se ukvarjajo s proizvodnjo mleka in mlečnih izdelkov. S t-testom smo preverjali razliko med aritmetično sredino za neodvisni vzorec oz. uporabili preizkus skupin. Ugotovili smo, da imajo ostali prihodki najvišjo aritmetično sredino v primerjavi z ostalimi analiziranimi spremenljivkami. Po opravljeni analizi lahko trdimo, da v povprečju nekmetijski dohodki izboljšujejo finančni položaj kmetije, če se izbere pravilno dopolnilno dejavnost.

5.2 Ugotovitve pri H2

H2 trdi, da je velikost kmetije pomembna za nekmetijsko dejavnost kmetije. S pomočjo ANOVE smo izračunali, kakšna je verjetnost, da smo dobili obstoječe razlike v vzorčnih aritmetičnih sredinah ob predpostavki, da na populaciji ni razlik. Ugotovili smo, da ima vsaj ena spremenljivka statistično značilen vpliv na ekonomsko velikost kmetij in da je model kot celota primeren. Iz opravljene analize sklepamo, da si le kmetije z ustrezno ekonomsko velikostjo lahko privoščijo dopolnilno dejavnost, ker imajo razpoložljiva sredstva in primerno velikost.

5.3 Ugotovitve pri H3

Pri H3 smo ugotavljali donosnost poslovanja ekološke kmetije, ki proizvaja mleko in mlečne izdelke, in trdili, da je donosnost na Kočevskem nižja od podobnih kmetij drugod po Sloveniji. Pri preverjanju hipoteze smo najprej izračunali donosnost za izbrano kmetijo. Ugotovili smo, da se donosnost sredstev za obravnavano kmetijo iz leta v leto spreminja. Podobno se je dogajalo tudi z donosnostjo kapitala. Z izračunom čistega dobička in omenjenima kazalnikoma smo dobili neto dodano vrednost kmetije in dohodek kmečke družine, katere smo primerjali s FADN podatki primerljivih kmetij. S pomočjo t-testa smo preverjali razliko med aritmetično sredino za neodvisni vzorec. Postavljeno trditev pri tej hipotezi na osnovi opravljene analize za obdobje od leta 2004 do 2008 ne moremo potrditi. Ugotovili smo namreč, da obravnavana kmetija posluje boljše od primerljivih. Po tem obdobju pa je stanje drugačno, saj kmetija deluje na ekološki način, za katerega smo ugotovili, da podraži proizvodnjo mleka in mlečnih izdelkov zaradi drugačnega naravi prijaznejšega načina pridelave.

5.4 Dejansko stanje in napoved za prihodnost za obravnavano kmetijo

Pri analizi izbrane kmetije smo ugotovili, da z oddajanjem ekološko pridelanega mleka v neekološko mlekarno predstavlja kmetiji slabše donose. Za pozitiven finančni rezultat bi se morala kmetija glede na osnovno dejavnost preusmeriti v predelavo mleka, in sicer v mlečne izdelke, ali pa zamenjati mlečno pasmo živine za mesno in sveže meso predelovati v mesne izdelke.

Na osnovi opravljene analize kmetije in predvidenih podatkov za prihodnost se lahko sklepa, da je za kmetijo najboljša izbira dopolnilne dejavnosti predelava mleka v različne izdelke, pri katerem se napovedujejo najvišji donosi. Ugotavljamo, da so trenutno slabši donosi poslovanja obravnavane kmetije predvsem v tem, ker še nima svojih izdelkov, certificiranih pod ekološko blagovno znamko, s čimer bi imeli višjo vrednost, in da dajejo ljudje še vedno premalo poudarka na zdravo prehrano, saj o tem še niso dovolj ozaveščeni. Iz analize lahko ugotovimo, da bo kmetija s pravilno izbiro dopolnilne dejavnosti, katera naj bi bila po opravljenih izračunih predelava mleka, in po petih letih umik iz mlekarne izkazovala pozitiven poslovni izid, kateri bo pokrival tudi izgubo iz prejšnjih let.

6 PREDLOGI ZA IZBOLJŠAVE

6.1 Področje programov in storitev

Preden se začne ukvarjati s katerokoli dejavnostjo, je potrebno določiti poslanstvo. Vedeti je treba, katere proizvode proizvajati in na kakšen način jih prodati. Rezultati kažejo, da je kmetija naredila dobro potezo, ko je z notranjo reorganizacijo selekcionirala govedo v različne skupine po kvaliteti mleka. Surovo mleko najboljše kakovosti je namenjeno prodaji v mlekarno in na domu individualnim strankam. Mleko, ki ni dovolj kakovostno, je namenjeno predelavi, in sicer izdelovanju skute. Pri izdelovanju skute se izloča sirotka, katera je služila kot dodatek k osnovni krmi prašičev. Ko se je kmetija, ki se je posluževala sonaravnega, preusmerila v ekološko kmetijstvo, je morala zaradi predpisov, ki določajo, kaj je dovoljeno na ekološki kmetiji, ukiniti prašičerejo. Problem, kaj storiti s sirotko, bi obravnavana kmetija lahko rešila, tako da bi ji dodala aromo in jo začela prodajati kot mlečni napitek z okusom. Naslednja poteza za izbrano ekološko kmetijo bi bila preusmeritev dela osnovne dejavnosti v dopolnilno in prodajati izdelke po ekoloških cenah.

6.2 Področje prodajnih pogojev

Kmetija bi lahko poleg prodaje na domu prodajala mleko in mlečne izdelke tudi na ekološki tržnici, za mesne izdelke je to nekoliko težje, saj jih nima stalno na zalogi, na tržnici pa ne mora imeti hladilnice. Obenem pa bi lahko izkoristila prodajo mleka in mlečnih izdelkov na ekološki tržnici tudi s predstavitvijo dodatnih dejavnosti, s čim se še ukvarja in tako pridobila nove stranke za ostale produkte (meso, les in gnoj), ki se poleg mleka in mlečnih izdelkov še proizvajajo na kmetiji.

S prodajo lastnih ekoloških proizvodov na ekološki tržnici je mogoče pri nekaterih proizvodih dosegati tudi do 50 % višjo ceno v primerjavi s trženjem na domu (Pažek in drugi 2003, 334).

Potrošnike bi morali obveščati na ekoloških tržnicah, na katerih kmetija še ni prisotna, kjer bi nekateri proizvodi dosegli bistveno višje prodajne cene kot pri direktni prodaji na kmetiji. Povezati bi se morali s pridelovalci ekološke hrane za skupen nastop na trgu, morda celo z združenjem ekoloških predelovalcev, in skupaj prodajati na ekološki tržnici.

Za uspešno prodajo je pomembna tudi embalaža. Mleko in skuto bi morala prodajati v ustrezni embalaži, ki bi bila poleg ustrezne etikete tudi njen zaščitni znak. Produkta bi morali pakirati v različno velike embalaže, saj npr. manjša embalaža daje občutek, da je neka stvar dražja. Skuto bi morala kmetija dajati strankam za pokušino, saj bi se tako stranke odločile za večje količine, ker bi točno vedele, kaj kupujejo in če jim to sploh odgovarja. Pripravljati bi morala različne degustacije v večjih trgovinskih centrih in poskrbeti za urejen videz osebja, ki bi imel primerno in hkrati prepoznavno obleko (npr. narodno nošo).

Pri določanju cene se ne sme odločati samo na osnovi stroškov. Stroške je treba kar se da zmanjšati, ceno pa čim bolj zvišati, odvisno od tega, koliko je kupec pripravljen plačati. Kmetija bi morala pri postavitvi cene upoštevati metodo lihosti in sodosti, saj se liha številna bolje prodajajo kot soda, zato naj 0,60 EUR za liter mleka raje zaokroži na 0,59 EUR, ker dobi stranka občutek, da je to bližje petdesetim centom kot pa šestdesetim in običajno pusti napitnino. Zlasti pri prodaji mesa je treba biti pozoren na 15 in zadnjega v mesecu, ko so plače in pokojnine, kajti vse to vpliva na uspešnejšo prodajo. Če gre prodaja slabše, rajši več oglaševati, in dati npr. 11 kg skute ali mleka brezplačno, kot pa znižati cene, ker stranke dobijo občutek, da je proizvod slabše kakovosti. Pomembna je tudi dostava na dom, saj je velik delež ciljnih kupcev predvsem populacija starejših ljudi, ki nimajo lastnega prevoza.

Pri vsem skupaj je pomembno, da se dela dolgoročno in da se vztraja, saj če je bila lani odkupna cena mleka visoka, letos vsi pridelujejo mleko, pri čemer pride do zasičenosti trga in cena zopet pade.

Kmetija bo morala registrirati svojo dejavnost kot dopolnilno dejavnost, da bo lahko začela prodajati svoje izdelke pod ekološko blagovno znamko. Za kmetijo pa je že zdaj pomembno, da si poišče nov segment potrošnikov, ki vedo, kaj pomeni zdrav način prehranjevanja in ki si to lahko privoščijo.

6.3 Marketinško področje

Preden se začne s proizvodnjem in trženjem proizvodov, je potrebno dobro analizirati konkurenco, se z njo začeti povezovati in sodelovati, obvezno se je treba udeleževati seminarjev in različnih sejmov, se naučiti novih stvari in postati prepoznaven. Pri tem ne smemo zanemariti dobro lokacijo obravnavane kmetije. Kmetija namreč leži ob večjem mestu, obdanem z gozdovi, in je v neposredni bližini gostinskega kompleksa, nad katerim je smučišče in do nje vodijo sprehajalne in tekaške poti, mimo kmetije pa vodi tudi precej obiskana planinska pot. Za boljšo prepoznavnost je vsekakor pomembno dobro oglaševanje, ki je lahko na radiu, lokalni televiziji in časopisu, spletne strani, oglasne table in ne nazadnje tudi smerokazi, ki vodijo do kmetije. Seveda pa je najboljša reklama priporočilo.

Če se bo kmetija začela posluževati različnih marketinških potez, bo morala natančno preučiti, koliko sredstev je smiselno vložiti v oglaševanje, da se bo to povrnilo v obliki dodatnega zaslužka. Na kmetijskem gospodarstvu se zavedajo, da je v dobro reklamo potrebno vložiti veliko dela, zlasti če gre za tiskano obliko, in zaradi obilice dela tega ne bi mogli sami opraviti, najeti bi morali za to usposobljene strokovnjake na tem področju, kar zopet predstavlja strošek, ki se ne povrne kar tako hitro.

Lokalno prebivalstvo bi morali obveščati o prednostih zdravega načina prehranjevanja. Batte in drugi (2010, 21) ocenjujejo povpraševanje potrošnikov po lokalno pridelani hrani in

pripravljenost do plačila za takšne izdelke, ki so pridelani na kmetiji. Rezultat je pokazal, da je za potrošnike zelo pomembna cena, vendar so pripravljeni plačati več za izdelke iz kmetije. Charlebois, Gagne in Gendron (2008, 56) pojasnjujejo »novo ekonomijo« v kmetijstvu, ki se ukvarja s trgi v kmetijstvu, kar pomeni, da povpraševanje ni le odvisno od cene in dohodkov prebivalstva, ampak tudi od drugačnega razmišljanja populacije ljudi o necenovnih lastnostih izdelka. Po mnenju istih avtorjev so kakovost, višja hranilna vrednost, varnost in vrednotenje kmetijskih izdelkov s prepoznavno lokalno identiteto, lastnosti necenovnega izdelka.

Za večjo prepoznavnost kmetije bi morali izdelati spletno stran. Tu bi imeli nizke stroške oglaševanja, časovno pa bi bili neodvisni. Oglaševati bi bilo potrebno tudi preko tiskanih oglasov, npr. v lokalnem časopisu, poskrbeti za privlačno zunanjo stran embalaže, brošure in logotipe. Pri neposredni prodaji bi se bilo potrebno pospeševati katalogov, trženja po telefonu ter elektronski prodaji. Kmetija bi morala začeti razmišljati tudi o pospeševanju prodaje, različnih nagradnih igrar (srečelovih), darilih, vzorcih, razstavah, sejmi. Zanimivo bi bilo imeti dan odprtih vrat, prirediti obisk lokalnih osnovnih šol in udeleževati se sejmov.

6.4 Kadrovsko področje

Na obravnavani kmetiji je stalno prisotna ena oseba, ki je od 1. februarja 2008 dalje hkrati tudi fizična oseba kot davčni zavezanec za obračun DDV. Zato ima od tega datuma dalje najet tudi računovodski servis zgolj za obračun DDV. Na kmetiji je v popoldanskem času prisoten še en družinski član, ki je drugače zaposlen v bližnjem podjetju. Za nemoteno delo dva družinska člana zadostujeta, kadar pa so na kmetiji večja opravila, kot je npr. košnja ali spravilo sena, se najamejo zunanji izvajalci, zlasti za baliranje, delo v gozdu ter druga zahtevnejša dela.

6.5 Tehnološko področje

Pozimi se na obravnavani kmetiji pojavi problem, ko temperatura pade pod ledišče, saj zmrzne voda in popusti vodna inštalacija, rešitev bi lahko bila bioplinarna, ki je obnovljiv vir energije in bi lahko služila kot ogrevanje tako samega hleva kot tudi hiše in sanitarne vode. Vgraditev ogrevalnega sistema s pomočjo gnojevke kot obnovljivega vira energije sicer ustreza ekološkemu standardom, vendar bi bila investicija takšnega sistema za kmetijo velik zalogaj, ki si ga težko privoščijo.

Obstoječo pridelavo bi bilo možno izboljšati s posodobitvijo proizvodnje. Tukaj je mišljeno predvsem uvajanje ustreznih strojnih linij ter zmanjšanje porabe lastnega dela, kar je spet povezano z visokimi stroški investicije.

7 SKLEP

Namen magistrske naloge je bil predstaviti primer dopolnilne dejavnosti v kmetijski dejavnosti in analizirati poslovanje srednje velike ekološke kmetije. Dopolnilne dejavnosti na kmetijah so zaradi velikih sprememb v kmetijski dejavnosti v zadnjem obdobju zelo pogoste, zato je tema te magistrske naloge aktualna in bo lahko v pomoč tudi drugim podobnim kmetijam.

Na začetku magistrske naloge je bilo govora o nekmetijski oz. dopolnilni dejavnosti na splošno. Dopolnilne dejavnosti so pomembne za ekološke kmetije in predstavljajo podjetniško in tržno priložnost. Zagotavljanje kvalitetne in zdrave ter na okolju prijazen način pridelane hrane vedno bolj pridobiva na pomenu. Sam proces izbire dopolnilne dejavnosti povzroča precejšnje dvome, saj obstaja tveganje pravilne odločitve. Zaradi visokih investicijskih stroškov in razvijanja prodaje in marketinških poti nazaj dostikrat ni in zato mnogokrat ostanejo žrtve, kot so npr. dobavitelji in kupci. Pred odločitvijo za dopolnitev osnovne kmetijske dejavnosti v dopolnilno je potrebno dobro analizirati prednosti in slabosti.

Za uspešno izbiro dopolnilne dejavnosti na kmetiji je nujno potrebno poznavanje razmer v kmetijstvu, zato je v nadaljevanju magistrske naloge predstavljeno dogajanje v kmetijstvu predvsem na področju dopolnilnih dejavnosti njenih pogojev in omejitvah ter obveznostih, ki nastanejo pri registraciji. Pogledali smo si tudi, kaj pravi predpisana zakonodaja na tem področju.

V okviru magistrske naloge so obravnavane FADN kmetije v mlečni proizvodnji v Sloveniji in izbrana srednje velika kmetija z že več kot 100-letno tradicijo. Obravnavana kmetija leži v južnem delu Slovenije, v bližini Kočevja. Kmetija se ukvarja pretežno z govedorejo in pridelavo mleka in mesa, dodatno pa še z izdelovanjem skute, sečnjo in spravirom lesa ter prodajo hlevska gnoja. Vključena je bila v program sonaravne reje in program SKOP, nato je bila dve leti v obdobju preusmeritve v ekološko kmetijo in v programu KOP. Zdaj že tri leta deluje kot ekološka kmetija. V magistrski nalogi je podrobno preučeno finančno stanje obravnavane kmetije od leta 2004 do leta 2011. Za naslednjih 20 let pa je bil izdelan plan na osnovi izbrane najprimernejše dopolnilne dejavnosti na obravnavani kmetiji.

Za izbrano kmetijo je bila izdelana analiza naslednjih ekoloških proizvodov:

- izdelava sira,
- skute,
- sirotke z okusom,
- jogurtov,
- kislega mleka,
- mesnine.

Analiza je pokazala, da je na kmetiji ekonomsko najbolj upravičena predelava mleka v več različnih mlečnih izdelkov zaradi nižjih stroškov začetne investicije.

Raziskan je bil vpliv različnih dopolnilnih dejavnosti na kmetiji glede na poslovni izid. V empiričnem delu naloge je bilo največ dela namenjeno zbiranju podatkov iz preteklosti, saj je bilo najprej potrebno pridobiti dokumentacijo in jo urediti. Vse pridobljene in koristne informacije so bile združene ter strnjene v celoto. Podatki za plan so izračunani iz preteklih trendov. Za napovedovanje so bile uporabljene izkušnje lastnikov in 5 % rast kmetije, pri čemer se po petih letih načrtuje umik iz mlekarne, z mlekom, ki je bilo prej namenjeno mlekarni pa načrtujejo povečati predelavo v različne mlečne izdelke.

Zanimanje za ekološko proizvedena živila hitro narašča, kar smo tudi preizkušali pri H2 o ekonomski velikosti kmetije, zato je pomembno, da kmetija svojo osnovno dejavnost razširi v dopolnilno dejavnost. Ena izmed največjih težav, s katerimi se srečujejo kmetije, so visoka investicijska vlaganja v predelovalni obrat oz. predelovalno linijo in obstoječa zakonodaja. Cilj magistrske naloge je bil izdelati finančno analizo za posamezno panogo predelave na izbrani kmetiji in ugotoviti, ali je na kmetiji s finančnega vidika smotrno investirati v določeno panogo predelave ter med drugim ugotoviti tudi čas povratka določenega finančnega vlaganja. Za oceno je bila izračunana investicija s pomočjo programa Microsoft Excel, s katerim se je ocenjevalo stroške investicije v dopolnilno dejavnost, kot tudi stroške proizvodnje posameznih izdelkov. Investicija v dopolnilno dejavnost je bila ocenjena po NSV, in sicer po stopnji donosa, ki znaša 4 %. Pri tem je potrebno poudariti, da je investiranje v specifično predelavo ekoloških proizvodov odvisno od posamezne panoge predelave ekoloških proizvodov in od že razpoložljivih kapacitet, ki so na voljo na kmetiji. Ocene investicijskih parametrov so pokazale, da so investicije s finančnega vidika smotrne v zgoraj omenjene panoge predelave ekoloških proizvodov.

Ugotovljeno je bilo, da je pri predelavi ene vrste proizvodov prisotna ekonomija razpona. Zato smo naredili dve različni kombinaciji. Prva je predelava mleka in druga je predelava mesa. Za posamezno vrsto predelave potrebujemo en prostor, kar nam pri predelavi več različnih izdelkov poceni investicijo. Ugotovili smo, da imamo pri predelavi mleka najvišje donose pri izdelavi sirotke z okusom, saj načrtujemo letno realizacijo v višini 7.010 EUR, pri mesni predelavi pa pričakujemo najvišji donos pri razkosavanju in prodaji svežega govejega mesa, letno bi imeli 37.242 EUR dobička.

Kot zaviralni dejavnik pri zagotavljanju pozitivnih finančnih rezultatov se je pokazala poraba lastnega dela, ki ga v praksi ne vrednotimo, v vseh proizvodnjah pa predstavlja relativno visok delež v strukturi proizvodnih stroškov.

V okviru empiričnega dela magistrske naloge smo s pomočjo statističnega programa SPSS preverjali tri hipoteze. Prva hipoteza pravi, da nekmetijski dohodki izboljšujejo finančni položaj poslovanja kmetije. Glede na opravljeno analizo, ki smo jo izdelali s pomočjo t-testa,

lahko to hipotezo potrdimo, saj dopolnilne dejavnosti izboljšujejo finančni položaj kmetije. Analiza je pokazala, da so ostali prihodki mnogo višji kot ostale obravnavane kategorije podatkov. Druga hipoteza analizirana z ANOVO pravi, da je velikost kmetije pomembna za nekmetijsko dejavnost. Tudi to hipotezo lahko potrdimo, saj se glede na ekonomsko velikost kmetije lahko odločimo za investicijo dopolnilne dejavnosti, kajti pri majhni proizvodnji je kakršna koli investicija neupravičena. Tretja hipoteza pa trdi, da je donosnost poslovanja ekološke kmetije, ki proizvaja in prodaja mleko in mlečne izdelke na Kočevskem nižja od donosnosti podobnih kmetij drugod po Sloveniji. Te hipoteze z razpoložljivimi podatki ne moramo potrditi, ker je kmetija v analiziranem obdobju še sonaravno kmetovala in imela nižje pridelovalne stroške, kot jih ima sedaj, ko kmetovanje poteka ekološko.

Pri analizi različnih dejavnikov ne smemo pozabiti, da ima obravnavana kmetija dobro lokacijsko lego. Poleg te značilnosti je velika konkurenčna prednost tudi bližina mesta in veliko dvorišče in s tem odpravljen problem parkiranja. Kljub vsem prednostim, ki jih ima kmetija pred podobnimi, bi jih lahko še bolje izkoristila. Posluževati bi se morala različnih akcij in oglaševanj na lokalnem radiu in različnih lokalnih časopisih ter imeti spletno stran, kjer bi obveščala tako potencialne kot tudi stalne stranke o novostih in o tekočih zadevah (npr. zbiranje naročil za meso, skuto, itd.) ter internetni naslov za vsa morebitna vprašanja. Poleg naštetega bi se morala kmetija pri trženju svojih proizvodov posluževati informacijsko komunikacijske tehnologije (predvsem predstavitev same kmetije in njenih proizvodov na spletni strani).

Iz izbire dopolnilne dejavnosti na srednje veliki kmetiji smo v tej magistrski nalogi ugotovili, da bi bila najprimernejša izbira dopolnilne dejavnosti predelava mleka, saj se kmetiji obeta pozitivni poslovni izid že takoj prvo leto, tudi če ne dobi subvencij, namenjenih za kmetijstvo. Ocenjujemo, da dopolnilne dejavnosti prinašajo kmetiji od 30 do 40 % višje poslovne izide. Ekološko kmetovanje usmerjeno v dopolnilno dejavnost ima zaradi manjših negativnih vplivov na okolje in povečevanja kupcev ekoloških pridelkov in izdelkov svetlejšo prihodnost, kot če se kmetija poslužuje samo osnovne kmetijske dejavnosti. Podobne ugotovitve bi lahko veljale tudi za druge podobne kmetije.

Najpomembnejši prispevek magistrske naloge k stroki in znanosti je prikaz in ugotovitev prestrukturiranja kmetije v dopolnilne dejavnosti, ki so na kmetijah zaradi velikih sprememb v sami kmetijski dejavnosti zelo pogoste in da je kmetovanje zgolj na osnovi osnovne kmetijske dejavnosti nedobičkonosno.

Raziskavo bi bilo možno nadgraditi na področju gozdarstva in nadaljnje raziskovati dopolnilno dejavnost na gozdno-lesnem področju izdelave briketov oz. peletov iz odpadnega žaganja za kurjavo.

LITERATURA

- Bastič, Majda. 2006. *Metode raziskovanja*. Maribor: Ekonomsko – poslovna fakulteta.
- Batte, Marvin, Wuyang Hu, Tim Woods in Stan Ernst. 2010. *Do local production organic certification nutritional claims and product branding pay in consumer food choices*. Agricultural and Applied Economics Association. Columbus, Ohio: The Ohio State University.
- Bavec, Martina, Miran Naglič, Franc Bavec, Polona Repič, Zita Flisar Novak, Nevenka Poštrak, Irena Bantan, Tatjana Pevec, Jože Maljevič, Jože Miklavc, Peter Pšaker, Anton Darovic, Martina Golež, Valentina Aleksič, Dominka Štabuc-Starčević, Ivan Ambrožič, Mitja Zupančič, Anamarija Slabe, Eva Tkalčič in Erika Orešek. 2001. *Ekološko kmetijstvo*. Ljubljana: ČZD Kmečki glas.
- Berkeley, Hill. 1991. *Making use of RICA accountancy data*. Luxemburg: The Calculation of Economic Indicators. Office for Official Publications of the European Communities.
- Bojnec, Štefan in Imre Fertő. 2011. *Impact of off-farm income on farm efficiency in Slovenia*. V: *Zurich: EAAE 2011 Congress*, ur. Conradin Bolliger, 1- 14. Zurich, Switzerland. August 30. – September 2.
- Bojnec, Štefan, Žiga Čepar, Tanja Kosi in Bojan Nastav. 2007. *Ekonomika podjetja*. Koper: Fakulteta za management.
- Brigham, Eugene F., in Phillip R. Daves. 2004. *Intermediate financial management*. 8 izdaja. London: Thomson Learning.
- Cassman, Kenneth G., in Richard R. Harwood. 1995. *The nature of agricultural systems: food security and environmental balance*. London: Food Policy.
- Charlebois, Pierre, Stephan Gagne in Carole Gendron. 2008. *Economic analysis of liberalization of red meat markets in the pacific region form 1988 to 2007*. Ottawa: Agriculture and Agri-Food Canada.
- Čibej, Jože Andrej. 2006. *Gradivo za seminar: Investicije – Kako prepričati sofinancerje*. Ljubljana: Cisef.
- E-uprava, Državni portal Republike Slovenije. 2012. *Dopolnilne dejavnosti na kmetijah*. [Http://e-uprava.gov.si/e-uprava/dogodkiPrebivalci.euprava?zdid=1304&sid=1001](http://e-uprava.gov.si/e-uprava/dogodkiPrebivalci.euprava?zdid=1304&sid=1001) (4. 2. 2012).
- Evropska komisija. Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja. 2011. *Opredelitev podatkov poročila s kmetijskega gospodarstva*. [Http://www.arhiv.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sektor_za_solstvo_nevladne_organizacije_in_knjigovodstvo_na_kmetijah/predstavitev_podrocij/fadn/fadn_2012/](http://www.arhiv.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sektor_za_solstvo_nevladne_organizacije_in_knjigovodstvo_na_kmetijah/predstavitev_podrocij/fadn/fadn_2012/) (31. 10. 2012).
- Evropska komisija. Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja. 2008. *Pregled ekonomike kmetijskih gospodarstev v EU za leto 2006*. [Http://www.arhiv.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/2008_Strategija_razvoja_ukrepov_kmetijske_politike/Pregled.ekonomike.kmetij.v.EU.za.leto.2006.pdf](http://www.arhiv.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/2008_Strategija_razvoja_ukrepov_kmetijske_politike/Pregled.ekonomike.kmetij.v.EU.za.leto.2006.pdf) (27. 2. 2012).
- Evropska komisija. Generalni direktorat za kmetijstvo. 2006. *Opredelitev spremenljivk, ki se uporabljajo pri standardnih rezultatih FADN*. [Http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sekt](http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sekt)

or_za_solstvo_nevladne_organizacije_in_knjigovodstvo_na_kmetijah/predstavitev_podrocij/fadn/fadn_2012/ (4. 2. 2012).

- Higgins, Robert C. 1992. *Analysis for financial management*. Burr Ridge/Boston/Sydney: Irwin.
- Jerič, Damjan, Alenka Caf, Ana Demšar-Benedičič, Stanislav Leskovar, Olga Oblak, Andrej Soršak, Milan Sotlar, Darija Trpin Švikart, Vesna Velikonja, Damijan Vrtin, Mateja Zajc. 2011. *Katalog kalkulacij za načrtovanje gospodarjenja na kmetijah v Sloveniji*. Ljubljana: Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije.
- Kadoič, Štefan. 1995. *Ekonomika poslovnega sistema: ekonomika 1*. Kranj: Moderna organizacija.
- Kavčič, Stane in Neva Pajntar. 1997. Uvajanje knjigovodstva po sistemu FADN na kmetijah v Sloveniji. V *Zbornik Biotehniške fakultete v Ljubljani*, ur. Franc Batič, 98-104. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.
- Keown, Arthur J., John D. Martin, John W. Petty in David F. Scott. 2005. *Financial management: Principles and applications*. Trenton, New Jersey: Prentice Hall.
- Kladnik, Drago. 1999. *Leksikon geografije podeželja*. Ljubljana: Inštitut za geografijo.
- Kmetijsko gozdarski zavod Ljubljana. 2011. *Obseg dopolnilnih dejavnosti*. [Http://lj.kgzs.si/1/kmetijsko-svetovanje/dopolnilne-dejavnosti-drustva-in-kmecka-druzina/vrste-dopolnilnih-dejavnosti.aspx](http://lj.kgzs.si/1/kmetijsko-svetovanje/dopolnilne-dejavnosti-drustva-in-kmecka-druzina/vrste-dopolnilnih-dejavnosti.aspx) (27. 2. 2012).
- Kovačič, Matija. 1996. *Socio-ekonomska in velikostna struktura kmetij v Sloveniji v obdobju 1981-1991*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo; Inštitut za agrarno ekonomiko.
- Krajec, Tea. 2009. *Učinki prestrukturiranja srednje velike kmetije*. Zaključna projektna naloga, Fakulteta za management Univerze na Primorskem.
- Kulovec, Milena. 2002. *Dopolnilne dejavnosti na kmetiji*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Lokalna akcijska skupina »LAS za razvoj«. 2011. *Dopolnilna dejavnost na kmetiji*. [Http://www.prc.si/file/open/342_f9218974621f/Dopolnilne%20dejavnosti.pdf](http://www.prc.si/file/open/342_f9218974621f/Dopolnilne%20dejavnosti.pdf).
- Lužnik-Pregel, Rajka in Geraldina Križaj-Bonač. 1991. *Priročnik za pripravo investicijskega programa*. Ljubljana: Inštitut za ekonomiko investicij.
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2007a. *Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013*. [Http://www.arhiv.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Breda/gradiva/BROS_URA_PRP.pdf](http://www.arhiv.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Breda/gradiva/BROS_URA_PRP.pdf) (6. 2. 2012).
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2007b. *Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013*. [Http://www.arhiv.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/PRP/dec09/Priloga_3.pdf](http://www.arhiv.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/PRP/dec09/Priloga_3.pdf) (18. 10. 2012).
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2012. *Metodologija knjigovodstva na kmetijah*. [Http://www.arhiv.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sektor_za_solstvo_nevladne_organizacije_in_knjigovodstvo_na_kmetijah/predstavitev_podrocij/fadn/](http://www.arhiv.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sektor_za_solstvo_nevladne_organizacije_in_knjigovodstvo_na_kmetijah/predstavitev_podrocij/fadn/) (25. 2. 2012).

- Pacciani, Aleksandro, Giovanni Belletti, Andrea Marescotti in Silva Scaramuzzi. 2001. Policy experiences with rural development in a diversified Europe. V: 73rd EAAE Seminar, ur. Franco Sotte, 1- 17. Ancona, Italy, June 28-30, 2001.
- Pajntar, Neva. 1997. *Spremljanje dohodkovnega položaja kmetij v Sloveniji po FADN metodologiji*. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
- Pažek, Karmen, Črtomir Rozman, Jernej Turk in Martina Bavec. 2003. *Finančna analiza ocenjevanja investicij dopolnilnih dejavnosti na ekoloških kmetijah*. Maribor: Fakulteta za kmetijstvo.
- Potočnik, Irma. 2003. Iskanje dodatnih virov zaslužka na podeželju: primer dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji. *Podeželje na prelomu tisočletja: Izzivi in problemi, Dela* 17 (1): 100-122.
- Pravilnik o delovanju mreže za zbiranje računovodskih podatkov o dohodkih in poslovanju kmetijskih gospodarstev. *Uradni list RS*, št. 90/2012.
- Pravilnik o registru kmetijskih gospodarstev in evidenci subjektov. *Uradni list RS*, št. 65/2005, 7/2006.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o obratih na področju živil živalskega izvora. *Uradni list RS*, št. 66/2007.
- Pučko, Daniel in Rudi Rozman. 2000. *Ekonomika in organizacija podjetja. Knjiga 1, Ekonomika podjetja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Pučko, Daniel. 2005. *Analiza in načrtovanje poslovanja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Puhan, Barbara. 2010. *Razvoj tehnološko-ekonomskega simulacijskega modela za predelavo mesa na kmetiji*. Diplomsko delo, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru.
- Slee, Bill. 1989. *Alternative farm enterprises*. London: Farming Press Limited.
- Stepko, Draga. 1989. *Ekonomika podjetja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Turk, Ivan. 1998. Nekaj novih pojmov in izzivov v naših strokah (5). V *Zbornik referatov. 30. simpozij o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji*, ur. Ivan Turk, 235. Portorož, Slovenija, 25. 3. – 27. 3.
- Uredba sveta (EGS) o vzpostavitvi mreže za zbiranje računovodskih podatkov o dohodkih in poslovanju kmetijskih gospodarstev v Evropski gospodarski skupnosti. *EGT* L 109, št. 79/65 z dne 15. 6. 1965.
- Uredba sveta (ES) o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe (EGS) št. 2092/91. *Uradni list EU*, L 189/1, št. 834/2007 z dne 28. 6. 2007.
- Uredba sveta (ES) o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. *Uradni list EU*, L 277/1, št. 1698/2005 z dne 20. 9. 2005.
- Uredba sveta (ES) o vzpostavitvi mreže za zbiranje računovodskih podatkov o dohodkih in poslovanju kmetijskih gospodarstev v Evropski skupnosti. *Uradni list EU*, L 328/27 z dne 30. 11. 2009.
- Zakon o kmetijstvu. *Uradni list RS*, št. 45/2008.
- Žaucer, Irena. 2006. *Ekonomski računi za kmetijstvo, Slovenija*. [Http://www.stat.si/doc/metod_pojasnila/15-073-mp.htm](http://www.stat.si/doc/metod_pojasnila/15-073-mp.htm) (4. 3. 2012).

Žiberna, Aleš. 2008. *Statistika 2 z računalniško analizo podatkov*. Zapiski predavanj.
Ljubljana: FDV.

Žnidaršič Kranjc, Alenka. 1995. *Ekonomika podjetja*. Postojna: Dej.

PRILOGE

Priloga 1: Potrdilo o opravljeni kontroli

Vinarska ulica 14, 2000 Maribor
Tel.: 00386 /02/ 228 49 00
Fax: 00386 /02/ 251 94 82
www.kon-cert.si

Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu Maribor
Institute for Inspection and Certification in Agriculture and in Silviculture

CERTIFIKAT

SI - EKO - 001

Danica NOVAK

Kočevska cesta 30B

1330 Kočevje

Kontrolna številka kmetije: 10407

Glavna dejavnost (Main activity): pridelava in/ali predelava kmetijskih pridelkov/proizvodov

Skupine kmetijskih pridelkov/proizvodov/dejavnost (Product groups/Activity)

Živali in proizvodi živalskega izvora (Livestock and livestock products):

Govedo (mleko).

Ekološki

Obdobje veljavnosti (Validity period):

Živali in proizvodi živalskega izvora (Livestock and livestock products): od 5.7.2012 do 31.12.2013

Datum kontrole

(Date of control):
24.5.2012

Postopki ekološke pridelave in predelave kmetijskih pridelkov oziroma živil so certificirani v skladu z veljavnimi predpisi:

- Uredba Sveta (ES) št. 834/2007,
- Uredba Komisije (ES) št. 889/2008,
- Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil (Uradni list RS, št. 71/2010),
- Pravilnik o določitvi območij, ki so primerna za ekološko čebelarjenje (Uradni list RS, št. 103/2011).

KMG - MID: 100329439

Certifikat št.: 13645

Maribor, 05.07.2012

Direktorica:
mag. Doroteja OZIMIG

